

MEVLÂNÂ'NIN MEKTUPLARINDA HADİSLERDEN MESAJLAR

Mehmet EREN*

ÖZET

Sûfiler, mektubu, bir irşat ve eğitim vasıtası olarak kullanmışlardır. Döneminin önemli mutasavvıflarından olan Mevlânâ da, başta akrabalarına, dostlarına ve idarecilere olmak üzere birçok mektup yazmıştır. Onun günümüze ulaşarak yayımlanan 150 mektubu vardır. Bunların büyük çoğunluğu, tavsiye mektubu olup, bir konuda yardım talebi için yazılmıştır; ancak Mevlânâ, onların yazılış sebeplerini vesile ederek, muhatabına dinî-ahlâkî konularda birçok öğütler ve hikmetli nükteler sunmuştur. Böylece, fazla meşhur olmasa da *Mektûbât*, onun diğer eserleri gibi, içinde büyük kültür hazinesi barındırır. Mevlânâ, bütün eserlerinde olduğu gibi mektuplarında da, bahsettiği konularla ilgili olduğunu düşündüğü çok sayıda âyet, hadis, atasözü, deyim, kelam-ı kibâr ve şiirlerden beyitler zikreder. Biz, bu yazımızda, onlarda kullanılan hadis ve rivayetleri, konularına göre on başlık altında topladık. En çok rivayet, mektupların yazılış sebebinden dolayı, "insanlara faydalı olmak", "sevgi ve dostluk", "güzel ahlâk hasletleri" gibi konulardadır.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, Mektûbât, Hadisler, Selçuklular, Konya.

MESSAGES FROM HADITHS IN MAWLANA'S LETTERS

The Sufis have used letter as an instrument of guidance and training. Mawlana, among the eminent mutasawwifs of his time, has also written many letters mainly to his relatives, fellows and rulers. There are one hundred and fifty letters of Mawlana which have reached our time and have been published. Most of them are the letters of advise, and being written to request help. But Mawlana has given many advises and presented witty remarks full of wisdom to his collocutor about religious and ethical matters. Although *Mektubat* is not so popular, it is a very important treasure of culture like his other works. As the case in all his works, Mawlana has also mentioned a lot of verses, hadiths, proverbs, idioms, words of nobles and couplets from poems in his letters concerning the subjects in question. In this article, we have classified the hadiths and the narrations quoted in these letters by him under ten titles in accordance with their subjects. Most of the narrations concentrate in the chapters discussing such subjects as "being beneficial to human beings", "love and friendship", "good moral traits" because of the reasons of letters to be written.

Key words: Mawlana, Maktubat, Hadiths, Saljukids, Konya.

* Doç. Dr., Selçuk Ü. İlahiyat Fak. Hadis ABD. Öğretim Üyesi. meren11@hotmail.com

GİRİŞ

Bütün kültürlerde mektup geleneği vardır. Daha çok ‘kişiler arasında küçük hacimli yazışma metinleri’ olarak görülen mektup, aynı zamanda bir edebiyat türü kabul edilir. İslâm âlimleri, ilk asırlardan itibaren birbirleriyle mektuplaşarak, ilmî konuları müzakere ettikleri gibi, çeşitli hususlarda uyarmak, yol göstermek ve nasihatte bulunmak amacıyla yöneticilere de mektup yazmışlardır.

Âlimler arasında, mektup yazma geleneğinin, bilhassa sûfilerde ilk dönemlerden itibaren olduğu görülmektedir. Onlar, mektubu, irşat ve eğitim faaliyetinin bir parçası kabul ederler. Bu yüzden, ‘müritlere nasihat etme ve tasavvufun inceliklerini öğretme’ gayesiyle mektup yazma âdeti, neredeyse bütün tasavvuf ehli tarafından benimsenmiş, tarikatların yaygınlaşmasından sonra da, uzakta olan müritlerin şeyhle irtibatı, genellikle bu yolla sağlanmıştır. Kimi mutasavvıfların çok sayıda mektubu vardır. Öyle ki, onlardan bazılarının mektuplarının derlenmesiyle *Mektûbât* adında eserler bile ortaya çıkmıştır.¹

Sûfî mektuplarının yazılış amaçlarından bazıları şunlardır: Yöneticileri uyarmak veya onlara bazı istekleri iletmek, diğer âlim ve sûfilerle görüş alışverişinde bulunmak, kendilerine sorulan hususlara cevap vermek, uzakta olan müritlerine seyr-i sülûkları ve başka konular hakkında bilgi vermek.²

Mevlânâ da, döneminin önemli bir sûfisi olarak, toplumun değişik kesimlerinden insanlara mektuplar yazmıştır. Onun mektuplarının çoğu, yöneticiler nezdinde ihtiyaç sahiplerine aracı olmak maksadıyla yazılmıştır. Her ne kadar gaye yardım talebi olsa da, mektuplarda sadece bunu dile getirmekle yetinilmemiş, bilakis yazılış sebebi vesile edilerek, güzel bir üslupla, muhataba kıymetli dinî-ahlâkî bilgiler verilmiş ve faydalı nasihatlerde bulunulmuştur. Bu yazıda, Mevlânâ’nın mektuplarına dair bilgi verildikten sonra, onlarda hadislerle verilen mesajlar üzerinde durulacaktır. Hadislerin tespiti için Abdülbâki Gölpınarlı’nın *Mektuplar* adıyla yayımladığı tercüme (İstanbul 1963) esas alınacaktır. Bu kitabın sonunda, mektuplarda geçen hadisler için bir fihrist hazırlanmışsa da, o oldukça yetersiz ve hatalıdır. Dolayısıyla biz, hadisleri belirlemede, bu fihristi kullanma yerine, baştan sona kadar bütün mektupları okuma yolunu tercih ettik.

A. MEVLÂNÂ’NIN MEKTUPLARI

Mutasavvıf, âlim ve şair kimliğiyle meşhur Mevlânâ Celâleddin (ö. 672/1273), kendini “Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhî” şeklinde tanıtır.³ Mevlânâ, Kadı Sirâceddin’e yazdığı mektupta, ona Arapçada “efendimiz”

¹ İmâm-ı Rabbânî’nin (ö. 1034/1624) *Mektûbât*’ı, bir mutasavvıf tarafından yazılan en kapsamlı ve en meşhur mektup külliyyatı olup, kendisinin tevarüs ettiği ve geliştirdiği Nakşibendî geleneği hakkında başlıca kaynak durumundadır. Bilgi için bkz. Algar, “*Mektûbât*”, *DİA*, XXIX, 11-12.

² Öngören, “Mektup/Tasavvuf”, *DİA*, XXIX, 21.

³ Mevlânâ Celâleddin, *Mektuplar*, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, s. 122; *Mesnevî*’nin girişi.

anlamına gelen “mevlânâ” ifadesiyle hitap etmiştir. Hitap biçiminden, o dönemde âlimlere “Mevlânâ” dendiği anlaşılmaktadır.

Mevlânâ için kullanılan diğer bir unvan, “hükümdar” anlamına gelen ve babası tarafından verildiği bildirilen “Hudâvendigâr”dır. Müderrisliği sebebiyle de “Molla Hünkâr, Mollâ-yı Rûm” gibi unvanlarla anılan Mevlânâ, Arap dili ve edebiyatı, lügat, fıkıh, tefsir ve hadis gibi ilimler başta olmak üzere, aklî ve naklî ilimlerden icazetlidir.⁴

Mektûbât, oldukça önemli olduğu halde, fazla meşhur olmayan bir eserdir. O, Mevlânâ'nın muhtelif sebeplerle değişik kişilere yazdığı mektuplardan oluşmaktadır. Yakınlarına, çocuklarına ve müritlerine gönderdiklerinin yanında, çoğunluğu ihtiyaç sahiplerinin taleplerini bildirmek amacıyla zamanın yöneticilerine yazılmıştır.

1. Mektupların Mevlânâ'ya âidiyeti, sayısı ve neşri

Dördü Arapça, diğerleri Farsça olan mektupların sayısı, *Mektûbât*'ın Uzluk neşrinde 147⁵, Gölpinarlı çevirisinde 150'dir.⁶ Gölpinarlı, *Menâkıbü'l-ârifîn*'deki Şems'e yazılmış dört manzum ve Salâhaddin'in hastalığında ona gönderilen bir mektupla, toplam sayının 150 olduğunu belirterek şöyle der: “Bu mektupların üç tanesinin Mevlânâ'ya ait olmadığına⁷, fakat onun emriyle yazıldığında, öbürlerin hepsinin de Mevlânâ tarafından ve çoğu(nun) geleneğe uyulup söylenerek yazdırılmış, sonra tashih edilip tebyîz edilmiş olduğunda, hiçbir şüphemiz kalmadı.”⁸

Mektupların Mevlânâ'ya âidiyeti hususunda üç karine zikreden Gölpinarlı'ya göre, bunu gösteren en önemli delil ise, bizzat mektuplardır, onların muhtevalarıdır; zira onlar, tam olarak Mevlânâ'nın yaşayış tarzı ve yaşadığı devirle ilgilidir. Hatta şahıslar ve olaylarla ilgili bazı müphem hususlar, bu mektuplar sayesinde ortaya çıkarılabilir.⁹

⁴ Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî”, *DİA*, XXIX, 441, 442.

⁵ Gölpinarlı'ya göre, bu basımda, Sultânü'l-Ulemâ'ya ait bir mektupla ve Burhaneddin Çelebi'nin verdiği icâzet-nâmeden başka, “Lâhika”daki mektupla beraber, Mevlânâ'ya ait 145 mektup vardır. (*Mektuplar* s. xix)

⁶ Gölpinarlı, Mevlânâ'nın daha başka mektuplarının olması gerektiğini, ama onun bunlardan başka günümüze gelen mektubu bulunmadığını şu ifadelerle dile getirir: “Çünkü bunların hemen-hepsi, bir iş, bir istek için yazılmış mektuplar. Hepsinde Mevlânâ'nın inancı, tasavvufi düşüncesi, dünya görüşü pırıl-pırıl görünüyor, ama onun, dostlarının ahvaline, kendi hallerine ait mektupları, sorulara verdiği cevapları da vardı elbet... Mevlânâ'ya gönderilen mektuplar da vardı; fakat ne yazık ki, ne onlar elimizde, ne öbürleri. Bunlar da, yarı resmi ve bir iş zımında yazıldığı için saklanmış olacak. Sonradan dostlar ve şüphesiz Çelebi Hüsameddin ve Sultan Veled, bunları müsveddelerinden yazmışlar, bir kitap haline getirmişler.” (*Mektuplar*, s. xvii-xviii)

⁷ Bunlar; 8., 54. ve 66. mektuplardır (*Mektuplar* s. iii). Ayrıca, 13. yazı mektup olmayabilir.

⁸ Mevlânâ, *Fihî Mâ Fih ve Mecâlis-i Seb'a'dan Seçmeler*, haz. Abdülbâki Gölpinarlı, s. iii (önsöz). Mektupların müsveddelerinin Hüsameddin Çelebi ve Sultan Veled tarafından yazıldığı, çok azı dışında orijinallerinin mevcut olmadığı ifade edilir. (Kayaoğlu, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 76, 79)

⁹ Örnekler için bkz. *Mektuplar* s. vi-viii.

Mektuplarda ele alınan konulardan bir kısmının ve Senâî (ö. 525/1130-31) ile Attâr'dan (ö. 627/1229-30) nakledilen şiirlerin, Mevlânâ'nın diğer eserlerinde aynen bulunması ve onların Eflâkî'nin *Menâkıb*'inde anlatılanlarla da paralellik arz etmesi, mektupların Mevlânâ'ya ait olduğunu güçlendirici deliller arasındadır.¹⁰

Mevlânâ'nın mektupları, ilk defa, M. F. Nafiz Uzluk tarafından Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshası (Nâfiz Paşa, nr. 1055) esas alınarak 1937'de neşredilmiştir.¹¹ Bu neşirde, sondaki 3 ilave ile toplam 147 mektup mevcuttur. Ayrıca Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki nüshayla (nr. 1102-52) karşılaştırılıp farklılıklar kitabın sonuna eklenmiştir. Doğru-yanlış cetveli hazırlanmasına rağmen bu neşirde birçok hata bulunmaktadır. İki yıl sonra, M. Şerefeddin Yaltkaya, "*Tahlil ve Tenkitler*" adlı makalesinde, bu 147 mektubun yazıldığı kişileri belirterek, çok kısa olarak konularını açıklamıştır.¹² O, "Mevlânâ'nın bu kıymetli 147 mektubu(nu) hülâsa ederek tercüme ediyoruz" (s. 323) dese de, çalışmanın "mektupların özet tercüme"si olarak kabulü zor gözükmektedir; zira büyük çoğunluğunda, sadece kime yazıldıkları ve konuları belirtilmiştir. İçlerinden sadece birkaçının, nispeten özet tercüme olduğu söylenebilir. Yazının sonunda (s. 341-345), metinde geçen âyetler, hadisler ve şiirlerdeki yanlışlar ile yazım hatalarına dair doğru-yanlış cetvelleri vardır.

Mektûbât, Uzluk'un neşri esas alınarak, hataların bir kısmının düzeltilmesiyle, Yûsuf-i Cemşîdîpûr ve Gulâm Hüseyin Emîn (Tahran 1335 hş.) ile Hüseyin Dâniş (Tahran 1984) tarafından tabedilmiştir. Tevfik Sübhânî'nin, Konya Mevlânâ Müzesi'nde 751/1350 tarihli nüshayı (nr. 79) esas alarak yaptığı neşir (Tahran 1371 hş.), neşirlerin en güvenilir olanı kabul edilmektedir.¹³

Mevlânâ'nın *Mektûbât*'ına büyük hizmet edenlerin başında, şüphesiz Abdülbâki Gölpinarlı gelir. O, Mevlânâ Müzesi'ndeki 79 numarada kayıtlı nüshayı esas alarak, onu muhtelif kütüphanelerdeki altı nüsha¹⁴ ile karşılaştırmak suretiyle, mektupların tamamını Türkçeye çevirmiştir. Ayrıca, konuyla ilgili olarak yaptığı ilave araştırmalarını, kitabın baş ve son kısmına eklemiştir. Böylece, eser için büyük emek harcamış; ancak metnin Farsça neşirini yayımlamamıştır. Keşke o da yapılabilseydi.¹⁵

¹⁰ Örnekler için bkz. *Mektuplar* s. iv-vi; Mevlânâ, *Mektûbat'tan Seçmeler*, haz. Erol Ertürk, s. 26-27.

¹¹ Mevlânâ, *Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, Sebât Basımevi, İstanbul, 1937.

¹² Yaltkaya, "Tahlil ve Tenkitler", *Türkiyat Mecmuası*, VI, 323-345 (1939)

¹³ Öngören, "Mevlânâ", *DİA*, XXIX, 447.

¹⁴ İlk üç nüshanın aslı, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Nâfiz Paşa, nr. 1055) nüshadır. Onda mektup başlarında *Allah müfettihi'l-ebvâb* ifadesi yoktur. Nüshalar hakkında bilgi için bkz. *Mektuplar* s. xix-xxii.

¹⁵ Eser için yazdığı sunuşun sonunda bunu yapamadığını şöyle izah eder: "Mevlânâ'nın bütün eserlerinin metinlerini de ilmî bir şekilde vermek isteriz; fakat bu işe, haklı olarak, hiçbir kütüphane yanaşmıyor. Maarif Vekilliğinin yahut herhangi bir müessesenin, bu millî ve insani işi ele almasını candan-gönülden dileriz." (*Mektuplar* s. xxiii)

2. Mektupların yazıldığı kişiler

Mektupları yazan kişi olarak Mevlânâ adı, sadece iki mektupta kaydedilir.¹⁶ Birkaç istisna hariç, mektupların yazıldığı kişiler ise, çoğunlukla bilinmektedir; ancak ne yazık ki hiçbir mektupta tarih yoktur. Bu yüzden yazma nüshalarda hangi ölçüte göre sıralandıkları belli değildir. Onları toplayanlar, muhtemelen konu bakımından birbirine uygun olanları, birbirini tamamlayanları bir araya getirmeye çalışmışlardır.¹⁷

Mevlânâ'nın müritleri, çoğunlukla her sanat-meslekten ve halk tabakasından dandı. Onun dönemin yöneticileriyle de yakın ilişkileri vardı; ama o, bu irtibatı, genellikle nasihat çerçevesinde sürdürmüş, onların aralarındaki çekişme ve rekabete dayalı siyasi mücadelelerin içine girmemeye özen göstermiştir.¹⁸

Mevlânâ, toplumun her kesiminden insana mektup yazmıştır. Padişahlar, vezirler, emirler, kadılar, âlimler, şeyhler, komutanlar, tabipler, tacirler, dost ve yakınları mektup yazılan kişilerdir. Hatta akrabası veya müridi olan hanımlara yazdığı mektuplar da vardır. Muîneddin Pervâne'nin eşi Gürcü Hatun ile IV. Kılıçarslan'ın eşi Gömeç (Gumaç) Hatun onun müritlerindedir.¹⁹ Oğlu Sultan Veled'in hanımı kuyumcu Salâhaddin'in kızı Fâtıma Hatun'a yazdığı mektupta, oğlundan onun hatırına riayet etmesini ve incitmemesini isteyerek, aksi takdirde çok darılacağını bildirmiştir.²⁰

En çok mektup yazılan kişilerin başında, kendisini çok sevdiği anlaşılan ve o dönemin padişaktan sonra ikinci adamı sayılan Muîneddin Süleyman Pervâne gelir. Pervâne lakabını da ona Mevlânâ vermiştir. Ona yazılan mektupların neredeyse tamamı, bir işin yapılması veya bir kimseye yardım edilmesi hususunda dır.²¹ Bir mektupta; Pervâne ile bağlantıları bulunan bir grubun, onun haberi yokken "aziz, zâhid kız kardeşimiz" şeklinde tanıtılan bir hanımın zaviyesinde zorla konakladıkları bildirilip, onların bu işgale son vererek, oradaki dervişleri rahatsız etmemeleri için işaret buyurması istenmektedir.²²

→

Mevlânâ'nın *Mektûbât*'ından seçmeler de yapılmıştır: Meliha Anbarcıoğlu, dokuz mektubu "*Mevlânâ'nın Mektuplarından*" adlı yazısında Türkçe'ye tercüme etmiştir. (*Tercüme Dergisi*, sayı: 77-80, yıl: 1964, s. 83-98) Abdülbâki Gölpinarlı, *Fîhi Mâ Fîh ve Mecâlis-i Seb'a'dan Seçmeler* adlı kitapta (İstanbul 1972) otuz iki mektuba da yer vermiştir (s. 160-260) Erol Ertürk de, Gölpinarlı tercümesinden seçtiği 52 mektubu, *Mektûbat'tan Seçmeler* (Konya 2007) adıyla yayımlamıştır.

¹⁶ *Mektuplar* s. 102, 122.

¹⁷ *Mektuplar* s. xviii.

¹⁸ Ona saygı ve bağlılığı olan Selçuklu devlet adamlarının isimleri için bkz. Öngören, "Mevlânâ", *DİA*, XXIX, 445; Kayaoğlu, s. 80-81.

¹⁹ Öngören, "Mevlânâ", *DİA*, XXIX, 445. 66., 82., 128. ve 139. mektuplar hanımlara yazılmıştır.

²⁰ *Mektuplar* s. 85-86, 56. mektup. Oğluna bu konuda yazdığı bir mektup için bkz. s. 13-15, 6. mektup.

²¹ Kimlere kaç tane mektup yazıldığı bilgisi için bkz. Öztürk, "*Mevlânâ'nın Mektupları*", s. 88-90. Mektup yazılan kadılar ve kendileri için yardım ve koruma talebinde bulunulan âlim ve şeyhler için bkz. Kayaoğlu, s. 86-87.

²² *Mektuplar* s. 124, 82. mektup. Eflâkî'nin Pervâne ile ilgili anlattığı hatıralar için bkz. Mevlânâ, *Mektûbât*, Uzluk'un girişi s. 13-15; krş. *Mektuplar* s. xvii.

Mevlânâ, oğulları başta olmak üzere, akrabalarına da mektuplar yazmıştır.²³ Otuz ikinci mektup, Mevlânâ'nın ortanca oğlu Çelebi Alâeddin Mehmed'in ölümü üzerine, geride bıraktığı mirasın yetimleri arasında taksimatı hususunda, Konya kâdî'l-kudâtı Kadı Sirâceddin'e yazılmıştır. Mektupta ona "mevlânâ" diye hitap edilir; zira o dönemde, bilginlere "mevlânâ" denirmiş.²⁴ Yedinci mektup, müderris olan bu oğluya kendi arasındaki kırgınlığı sona erdirmek ve onu bağışladığını bildirmek için yazılmıştır.²⁵ Pervâne'ye yazılan bir mektupta, Sivas'a giden tacirlerden baçtan (vergi) affedilmesini rica ettiği Şihâbeddin adındaki kişi damadadır.²⁶ Tavsiye ettiği Nizameddin, hattât Şeyh Salâhaddin'in kızı Hediye hatunun kocasıdır, yani Sultan Veled ile bacanaktır.²⁷

Çok sevdiği ve övdüğü Çelebi Hüsameddin'e yazdığı üç mektubu vardır. Bunlardan özellikle sonuncusu, samimilik, belâgat ve üslup sadeliği bakımından eşsiz bir mektuptur.²⁸ Ayrıca, başkalarına yazdığı bazı mektuplarda da, daima onu üstün vasıflarla över. Meselâ bir mektubunda muhatabına şöyle der: "Defalarca size arz etmişim: 'Şeyhler padişahı Hüsameddin'in sözü, benim sözümdür. O ne yaparsa, benim hareketimdir. Aramızda ayrılık yok. Onun görüşü, benim görüşümdür. Kim onunla oturursa, benimle oturmuş olur. Onu hor tutan, onu üstün sayan, ona ihsanda bulunan, beni hor tutar, beni üstün sayar, bana ihsanda bulunur. Gerçekte, o işi, o kötülüğü bu duacıya yapmıştır' demişim."²⁹

Sultan Veled, babasının, Şems-i Tebrizi'yi güneşe, Salâhaddin-i Zerkûb'u aya, Hüsameddin Çelebi'yi de yıldızla benzettiğini ve onu meleklerle aynı mertebeye gördüğünü kaydeder. Mevlânâ'nın ardından Hüsameddin Çelebi on yıl daha hilafet görevini sürdürmüş, onun vefatından sonra yerine Sultan Veled geçmiştir.³⁰

3. Mektupların yazılış sebepleri

Mektupların önemli bir kısmı, ihtiyaç sahipleri veya bir konuda yardım talebinde bulunanlar için, makam sahibi kişiler nezdinde şefaatçi olmak için yazılmıştır. Az sayıda mektup da, öğüt verme gayesiyle veya gelen bir mektuba cevap olarak yazılmıştır. Mevlânâ, kendi işini gördürmek içinse, bir mektup bile yaz-

²³ Mevlânâ'nın âilesi hakkında kısaca şu bilgileri verebiliriz: Genç yaşında ölen ilk hanımı Gevher Hatun'dan Sultan Veled ve Alâeddin Çelebi adlı oğulları dünyaya gelmiştir. Gevher Hatun'un ölümünden sonra, İzzeddin Ali'nin dul kızı Kerrâ Hatun'la evlenmiş, bundan da Muzaffereddin Emir Âlim Çelebi ile Melike Hatun doğmuştur. Alâeddin Çelebi genç yaşında iken 1262 yılı Ağustos ayında dünyadan göçmüştür. Kerrâ Hatun'un Şemseddin Yahya adında bir oğlu vardır. Mevlânâ'nın bu üvey oğlu da genç yaşlarında ölmüştür. (Uzluk'un girişi s. 6; Önder, *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî*, s. 100-102)

²⁴ Uzluk'un girişi s. 6; *Mektuplar* s. 50.

²⁵ *Mektuplar* s. 16-17.

²⁶ *Mektuplar* s. s. 43-44.

²⁷ Uzluk'un girişi s. 16. "Hattât", Salâhaddin değil, Nizâmeddin olmalıdır. (*Mektuplar* s. vı)

²⁸ *Mektuplar* s. viii (79., 130. ve 131. mektuplar)

²⁹ *Mektuplar* s. 201.

³⁰ Öngören, "Mevlânâ", *DİA*, XXIX, 444-445.

mamıştır. Ayrıca, tavsiye ettiği kişiye ve istediği şeye tam olarak sahip çıkarak, mektubunda “bizdendir, oğlumuzdur, bu iş bizim işimizdir, onu hoşnut etmek bizi hoşnut etmektir” gibi ifadeler kullanır.

İzbudak, Mevlânâ'nın yardımsever kişiliğini şöyle tavsif eder: “Hiç kimseye yüzü tutmadığı cihetle, her kim gelip sızlanırsa, onun işini görmesi için, bazen pek büyük (bir) zata tavsiye yazmış, hem de iltizamkârâne lisan kullanmıştır. Bu iyiliklerin maddî-manevî ne kadar çok fâidesi olacağını saymış-dökmüş, birçok âyet, hadis, akvâl-i ekâbir, fıkarât, hikemiyât, eş'âr yazmıştır. Âdî cer hocasına tavsiye verdiği bile vardır.³¹ Bu meyanda, Şam'da tahsilde bulunan oğulları Sultan Veled Bahâeddin ile Çelebi Alâeddin'e yazdığı mektup(lar) şaheserdir.”³²

4. Mektupların önemi

“Özel mektupların, bir edebî tür olmanın dışında, netice itibarıyla, birer belge değeri taşımalarının daha ön planda geldiği görülmektedir. Onlar, tarihî, içtimaî, askerî, siyasî, dinî-tasavvufî, fikrî-felsefî ve edebî konularda, dönemlerine, kişilere, kişiler arasındaki ilişkilere, sanat eserlerinin arka planındaki çok defa bilinmeyen oluşum safhalarına ışık tutan, dolayısıyla monografik/biyografik araştırmalarda önemli kaynaklardan birini teşkil etmektedir.”³³

Bu tespitler, Mevlânâ'nın mektupları için de geçerlidir. Onlar, Mevlânâ dönemi Konya'sına ve söz konusu edilen şahısların biyografisine dair çalışmalar için, önemli birer vesika niteliğindedir. Tabii ki, Mevlânâ'nın hayatına ve şahsiyetine dair bazı hususların, bu konuda kaynaklardaki problemlerle yerlerin çözümünde de faydalı olacaklardır. Gölpinarlı bu konuda şöyle der: “Mevlânâ'nın mektupları, yaşadığı devirle ilgili olmaları hasebiyle, son derece önemli vesikalardır. Yazılı pek çok kaynakta bulunmayacak bazı bilgiler, bu mektuplar sayesinde gün ışığına çıkmakta, bilinmeyen bazı hususlar aydınlatılmaktadır.”³⁴

Mektuplardan hareketle, Mevlânâ'nın şahsiyeti için de şöyle der: “Mektuplarda, Mevlânâ'nın büyüklere karşı gösterdiği gerçek büyüklüğünü, üstün izzet-i nefsinin, aynı zamanda sıklılgan huyunu, gönül alıcılığını, yüze duramayışını, nihayet insanlara, yoksullara karşı duyduğu derin sevgiyi, bağlılığı, kusurlara karşı

³¹ “Âdî cer hocası” ifadesi, dini konularda biraz bilgi sahibi oldukları için, özellikle mübarek gün ve aylarda, köylerde din görevlisi olarak yaptıkları hizmet karşılığı yardım toplayan kişiler için kullanılır.

³² Mevlânâ, *Mektûbât*, önsöz s. 11. Hâce-i Cihân'a yazılan mektup da (74. mektup) edebî yönden çok güzeldir. Hatta Gölpinarlı'ya göre, Mevlânâ'nın mektupları ve nesri içinde müseccâ' olarak yazılan tek mektup, tek nesir numunesi budur. Bundan Hâce-i Cihân'ın bilgin ve edip bir zat olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen o, müseccâ' konuşup-yazmaya meraklı bir zattı. Bu yüzden Mevlânâ da onu sevdiği için kendi diliyle, isteğine uygun hitap etti. (*Mektuplar* s. xvi, 236) Daha önce belirtildiği gibi, Çelebi Hüsameddin'e yazdığı bir mektup da (131. mektup) samimilik, belâgat ve üslup sadeliği bakımından eşsiz bir mektuptur.

³³ Okay, “Mektup/Türk Edebiyatı”, *DİA*, XXIX, 17.

³⁴ Mektuplar s. vi.

gösterdiği insanca müsamahayı, hâsılı bütün cephesiyle Mevlânâ'yı, Mevlânâ'nın Mevlânâlığını görürüz."³⁵

İzbudak da, *Mecâlis-i Seb'a* ile *Mektûbât*'ın önemini şöyle dile getirir: "Mevlevîlik tarihi, maarif-i İslâmiye, edebiyat, ârif-zarîf ve nüktedan insan yetiştirmek bakımından, insanlığa çok faydalı eserlerdendir."³⁶

Mektuplarda, Mevlânâ dönemdeki toplumsal problemler ve çözümlerine dair de bazı ipuçları bulabiliriz; zira onlardaki tavsiyeler, şikâyetler, istekler, o zamanki sosyal hayatın bazı tezahürleri, akisleridir. Meselâ bazı mektuplardan, Ahîlerin Mevlânâ ile ilişkilerinin iyi olduğu anlaşılmaktadır. Mevlânâ'nın çevresinde, "Ahî" unvanlı, ona saygı ve sevgi duyan birkaç isme rastlanır. Bir mektupta, büyük emir Tâceddin'den Ahî Mehmet'i tekrar maiyetine kabul emesi talep edilmektedir.³⁷

Kayaoğlu, mektuplar çerçevesinde, Mevlânâ'nın toplumdaki konumuna dair şu tespitte bulunur: "Mevlânâ'nın, sadece Dergâh içine kapanmış, sınırlı bir ortamda yaşayan bir sûfi değil, çeşitli sosyal zümrelerden insanlarla münasebetleri bulunan bir şahsiyet olduğu anlaşılıyor... Halk arasında da, onları aydınlatan ve onlara yardım eden bir kişidir. Bu yönü ve şahsiyetiyle, aristokrat ve yöneticilerin saygı kaynağı ve rehberi olmuştur."³⁸

Mevlânâ, halkın ve çevresinin isteklerini, bir şefaatçi olarak, en üst derecedeki yöneticilere iletmektedir. Özellikle Pervâne'ye yazılan mektuplarda görüldüğü gibi, ulu kişiliği ve kadrinin yüceliği sayesinde, bu dileklerinin onlar tarafından dikkate alınarak, gereğinin yerine getirildiği anlaşılmaktadır.

5. Mektupların dili, üslûbu ve muhtevası

Yazılı haberleşme vasıtaları olan mektuplar, insanların duygu ve düşüncelerini, içlerinden geldiği gibi samimi bir şekilde ifade ettikleri belgelerdir. Ayrıca, mektup cümlelerinde; remiz, kinaye, telmih gibi sadece iki kişinin bildiği bazı dil incelikleri olur.

Uzluk, Mevlânâ'nın yakınlarına yazdığı mektuplardan bahsederken şu tespitlerde bulunur: "Bilhassa çocuklarına yazdığı mektuplarda daha samimi, daha içli ve daha hissîdir. Mâlumdur ki, bir şahsın bilhassa husûsî mektupları, onun lâşuûrî (şuuraltı) dediğimiz âleminin bir ma'kesi (yansıma yeri) mesabesinde. Mevlânâ'nın mektuplarında çok mütevazı ve fevkalade kibardır. Elbette, Hırsan'ın en kibar âilesine, saraya mensup ve tamamen nezih, kibar insanlar arasında yetişmiş bir prensin başka şekilde yazmasına imkân var mıdır?"³⁹

³⁵ *Mektuplar* s. viii.

³⁶ Mevlânâ, *Mektûbât*, önsöz s. iv.

³⁷ *Mektuplar* s. 148-149, 100. mektup.

³⁸ Kayaoğlu, s. 79.

³⁹ Uzluk'un girişi s. 15.

Bir hayli ihtimalleri çözebilecek materyal ile zengin olan bu mektupların edebî dili, Uzluk'a göre, pek güzeldir ve tam manasıyla Anadolu'da münevverler arasında konuşulan Farsçadır. Elkâb (unvanlar) cihetinden ise, o dönemde makam ve meslek erbabına nasıl hitap edildiğini gösterir.⁴⁰

Mevlânâ, mektuplarını dönemin yaygın edebî dili olan Farsça ile yazmıştır. Bu yüzden onların Fars edebiyatındaki mektup geleneği içinde incelenmesi kanaatimizce faydalı olacaktır. "Farsça yazılan mektuplarda yer alan unvan, lâkap ve dualar, bunların yazıldığı siyasî ve içtimaî makam ve mevkiye göre değişiklik gösterir... Mektuplar çoğunlukla Arapça veya Farsça manzum bir ifade, selamlaşma ve buluşma isteğiyle başlar, şairane ifadelerin yer aldığı dua bölümüyle son bulurdu."⁴¹ Nitekim Mevlânâ, mektup yazdığı kişiler için, onları övgü sadedinde, birçok lâkap ve unvan kullanmaktadır. Başlangıç ve bitiş kısımları için de, söz konusu tespitin belli ölçüde geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Mevlânâ, takdir ettiği idarecilerin başında gelen Pervâne'ye yazdığı bir mektupta, 'insanlar için kullanılan isim ve sıfatların Allah hakkında kullanılması meselesine' temas ederek, unvanları sayıp-dökme hakkında şöyle der: "Lâkapları uzun söylemek ayıp olduğu gibi, hiç söylememek yahut kısa söylemek de ayıptır. 'İşler, niyetlere göredir, ancak.' Şu halde, benzetiş gidermek için, lâkap ve sıfatları söylememek de, bir çeşit ululamaktır."⁴²

Mektuplarına *Allah müfettihi'l-ebvâb* (bütün kapıları açan Allah'tır) ifadesiyle başlayan Mevlânâ, onları o zamanda yaygın olan Farsça lisanı ile yazmıştır; ancak âyet-hadis metinleri ve bazı beyitler Arapça olarak yazılmış, özel isimlerde de bazı Türkçe kelimelere yer verilmiştir.⁴³ Baş taraflardaki makam ve meslekleri yüceltici hitaplar ve unvanlar dışında, kolay-anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Hatta bazen döneminde muhatabın mevkiine göre kullanılması teamül haline gelen hitap tarzlarına bile uymadığı görülür. Hitap ve dualarında, mektup gönderdiği zatın ahlakına, dini-insani karakterine, yoksulları koruyuşuna göre, içinden nasıl geliyorsa öyle hitap eder. Hiçbir mektubunda, kendini küçük düşürmez, aksine muhatabını, isterse hükümdar olsun, öğüde, duaya muhtaç bir kul, kendisine yakın bir kişi, bir oğul olarak görür.⁴⁴

Mevlânâ; Senâî, Attâr, Mütenebbî gibi kendinden önceki birçok Arap ve Acem şairin şiirlerini okuyup, mütefekkirlerin görüşlerini inceleyerek, onların söz ustalığını kendi söz ustalığının potasında eritmiştir. Ondaki söz ustalığını, ondaki bir konuyu çeşitli ve değişik anlatış kabiliyetini, ondaki görüş-buluş kudretini, ondaki insani düşünceyi, biz hiçbir şairde, hiçbir sūfide göremeyiz.⁴⁵

⁴⁰ Uzluk'un girişi s. 3.

⁴¹ Kurtuluş, "Mektup/Fars Edebiyatı", *DİA*, XXIX, 16.

⁴² *Mektuplar* s. 77.

⁴³ Örnekler için bkz. *Mektuplar* s. xvi.

⁴⁴ Mevlânâ, *Fihî Mâ Fih ve Mecâlis-i Seb'a'dan Seçmeler* s. iii-iv. Hitaplar için bkz. *Mektuplar* s. xv-xvi.

⁴⁵ *Mektuplar* s. xii. Şiirlerini naklettiği şairlerin adları için bkz. s. xiii.

Mevlânâ'nın üslubu bütün yazılarında bir bütünlük arz eder. Nitekim muhataplarına öğüt veren, doğruyu ve gerçeği gösteren mektuplarında da, *Fîhi Mâ Fîh*'te, *Mesnevî*'de, hatta *Divân*'ında olduğu gibi, bir konuyu açıklarken, ilgili âyet ve hadislere, Arap ve Fars şairlerin beyitlerine, atasözlerine ve hikâyelere yer verir. Mektuplardaki üslup, bilhassa *Fîhi Mâ Fîh*'teki üslubunun aynıdır. Sohbetlerinde olduğu gibi, mektuplarında da fevkalâde bir samimilik, özlü bir heyecan, içli bir esirgeyiş (merhamet), inandırıcı bir ifade, sarsılmaz bir imanla eş olan kudretli bir mantık vardır.⁴⁶

6. Mektuplarda âyet ve hadis kullanımı

Diğer eserlerinde olduğu gibi, Mevlânâ'nın mektuplarında da, çok sayıda âyet ve hadis vardır. O, zengin bir Kur'ân ve sünnet kültürüne sahiptir. Üstelik sahip olduğu bu birikimi, yazı ve konuşmalarında, ilgili olay ve duruma mutabık olarak, ihtiyaç duyduğu anda, hemen nakledebilmektedir. Âyet ve hadislerde, geçmiş zamanlardaki kişi ve olaylar hakkındaki ifadeleri, şimdije taşımakta oldukça mahirdir. Bahsettiği kişi ve konunun durumuna uygun düşen âyet ve hadislerden öyle bir pasaj iktibas eder ki, o kolay-kolay başka birinin aklına gelmez. Hatta tamamen ilim meclislerinde konuşulup-tartışılan meseleleri bile, gündelik hayattaki olaylarla kolayca irtibatlandırır, böylece onları çok basit bir mantıkla izah etmiş olur. Bu maharete, kanaatimizce, sahip olduğu zengin birikimi, söz ustalığı ve nüktedan kişiliği ile birleştirmesi sayesinde sahip olmuştur. Biz burada, onun bahsettiğimiz özelliğine işaret eden misallerden sadece birkaçını vermeye yetineceğiz.

Hayır-hasenat sahibi bir hanımın hastalığına geçmiş olsun mektubunda şöyle der: "Hastalandığım vakit bana şifa veren' (Şuarâ, 26/80) buyuran tapıdan dilerim. Allah, o hanımın ismetini daimî etsin, büyüklüğünü artırsın, zevali bulunmayan eczaneden, sonu olmayan kendi kerem ve bağış hazinesinden, o azizeye şifa şerbetini, beden, din ve gönül sıhhatinin ilacını ihsan etsin; zira onun aziz varlığı, yoksullara eş-dosttur, sığınaktır..."⁴⁷

Pervâne'ye yazdığı bir mektubun sonunda Hanım Sultan'dan bahsederek şöyle der: "Bir zamandır, gelenlere kible olmaktan geri kalmasın, keremler kaynağına bir yakarış mektubu göndermek isterdik; fakat gökten inen kutluluklar ıssı Hanım Sultan'ın kutlu alayının, yomlukla, kutlulukla gelmesini beklediğimizden geciktirdik. Allah'a hamdolsun ki, gönüllere bedenlere neşe olan, akıllarla canlara genişlik veren o dönüş müyesser oldu. Hamdolsun Allah'ın lütfuna. Hak, ehline döndü. 'Ey Davud âilesi, (bana karşı) şükür (duygusu) içinde çalışın. Kullarımdan (hakkıyla) şükreden çok azdır."⁴⁸ (Sebe', 34/13)

⁴⁶ *Mektuplar* s. xiii.

⁴⁷ *Mektuplar* s. 190.

⁴⁸ *Mektuplar* s. 175. Hanım Sultan, herhalde Pervâne'nin eşi Gürcü Hatun'dur. Uzluk'a göre, Mevlânâ, Selçuklu hükümdarlarına hitap ederken daima *Fahru Âl-i Davud* der, *Fahru Âl-i Selçuk* demez. Selçuk-

Yine Pervâne'ye yazdığı bir mektupta şunları anlatır: "Görmeyi pek ama pek çok arzuladık; fakat 'işler vaktinde olur.' Görüşemiyorsak da, mütevâtir haber kesin bilgi verir. Hayırlarınızı, güzel huylarınızı, herkesi kavrayan lütuflarınızı, keremlerinizi tevatürle duyuyorduk, biliyorduk. Daha da artık olmasını istiyorduk... 'Haber almak, görmeye benzemez.' Haber, mütevâtir de olsa, gözle görmeye, hiç mi hiç benzemez. Lütfunun, ihsanının eserlerini duyduktan sonra, bir de gözümle gördüm, hayır duayla meşgulüm."⁴⁹

Pervâne'ye yazdığı diğer bir mektupta, onun için yüce hitap ifadeleri kullanmadan bahsederken, bunu birden kelâmî bir tartışma ile irtibatlandırarak şu açıklamaları yapar: "Allah size yardım ederse, size üst olacak yoktur" (Âl-i İmrân, 3/160). Bazı filozoflar ile Mutezile, ululandıkça ululansın 'Tanrı'ya '*bilen, adâlet ıssı, halîm, hüküm ve hikmet ıssı, kerem sâhibi*' dememek, esmâ-yı hüsnâ ile Tanrı'yı anmamak gerektir' derler. Onlarca bu adların, bu lâkapların Tanrı'ya verilmesi doğru olamaz; çünkü bu adlarla lâkaplar, yaratıklar için kullanılmaktadır; benzetiş olabileceğinden, bu adları, bu lâkapları Tanrı hakkında kullanmaktan utanırız, derler. Onlarca, kulların adlarını Tanrı'ya vermek, padişaha *Balaban, Sungur* demek gibidir. Lâkapları uzun söylemek ayıp olduğu gibi, hiç söylememek yahut kısa söylemek de ayıptır. 'İşler, niyetlere göredir, ancak.' Şu halde, benzetişini gidermek için, lâkap ve sıfatları söylememek de, bir çeşit ululamaktır."⁵⁰

B. MEKTUPLARDA HADİSLERDEN MESAJLAR

Mevlânâ, mektuplarında, gerek hadis olduğunu belirterek, gerekse belirtmeden, tekrarlar çıkarıldığında tespitimize göre yüz civarında rivayet kullanmıştır. Bunların içinde, kelâm-ı kibâr ve atasözü türünden olanlar da vardır. O, bunların hiçbirinde, senedi ve rivayet sahibini söz konusu etmez. Sadece metinleri nakletmekle yetinir. Hadis ilmi veya başka bir alandan herhangi bir kaynak esere de işaret etmez.

Bazen naklettiği rivayetlerin hadis olduğunu belirtmez. Öyle ki, bazı sahih hadisleri "denmiştir" gibi genel ifadelerle aktarırken, o derece sağlam olmayan rivayetlerin Hz. Peygamber'in sözü olduğunu özellikle belirtebilir. Dolayısıyla ona göre, bir rivayetin Peygamber'e nispetini tespitten ziyade, bahsettiği konuya dair mesajı önem arz etmektedir. Bu yüzden, naklettiği her rivayetin hadis olduğunu belirtme gereği duymamıştır. Bazen de, Rasûlullah'a (a.s.) nispeti kesin olmayan sözleri hadis olarak nakledebilmektedir.

→

luların kuran zatın babasına izafe eder. Onun zamanında Selçuklu âilesine "Âl-i Davud" ifadesi âlem imiş. (Uzluk'un girişi s. 3) Selçukluların kurucusu "Selçuk"un babasının adı, Dokak (Dukak)'tır. Bildiğimiz kadarıyla, onların "Davud" adında bir ataları yoktur. Bu yüzden, kanaatimizce Mevlânâ, "Âl-i Davud" ifadesini, Selçuklu devlet adamlarına övgü olsun diye kullanmaktadır.

⁴⁹ *Mektuplar* s. 55.

⁵⁰ *Mektuplar* s. 77.

Mektuplarda yer verilen yüz civarındaki rivayetin, “kaynak, senet ve sahihlik derecesi” gibi yönlerden araştırılması işini ayrı bir makaleye bırakarak, burada onları konularına göre tasnif edip, Mevlânâ'nın o konularla ilgili açıklamalarını sunmak istiyoruz. Böylece, mektuplarda, hadislerden/rivayetlerden verilen mesajlar ortaya konmuş olacaktır.

1. Dünya-cennet-cehennem

Dünyanın durumuna dair bir açıklama şöyledir: “Hiçbir şüphe yoktur ki, bu âlem, tümünden bir yıkık yerdir; ama onda bir define vardır. Akıllı kişi, yıkık yerde eğlenmez. Yıkık yere âşık olan şu kuzgunlara uymaz, aldanmaz. ‘Gecenin bazı saatlerinde ve gündüzün kenarlarında (belli vakitlerinde)’ -Tâhâ, 20/130- o defineyi arar.” (s. 35)⁵¹

“Dünya, âhiretin tarlasıdır” (s. 43) “*Dünya, ahiretin tarlasıdır. Ne mutlu (onu) ganimet bilip de eken kişiye*” “Allah’a güzel bir tarzda borç verene karşılık, Allah kat-kat verir” –Bakara, 2/245; Hadîd, 57/11- (s. 163) “Kim, bir zerre ağırlıgınca hayır işlerse, mükâfatını görür. (Zilzâl, 99/7) Dünya âhiretin tarlasıdır” (s. 186)

“*Dünya, bir andır*” ... “*Her şey, aslına döner*” (s. 169) “*Dünya günlerinden bir gün bile kalmış olsa, Allah, çalışıp-çabalayanın, umut ettiği şeye kavuşması için bu günü uzatır.*’ (Bu) gerçektir. (Zira) Allah elçisinin sözü (dür).” (s. 92) “*Hatta şu olup-bozulmuş âleminde bulunan her güzel, hoş, ihsan ıssı can, bu âlemden göçüp o gerçek âleme varınca, burada ne işteyse, orada da o işe koyulur. ‘Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz. Nasıl ölürseniz öyle haşr edilirsiniz.*’ (Bu) gerçektir. Allah elçisi gerçek söylemiştir.” (s. 74)

“Sevgi ve dostluk” konusunda da yer vereceğimiz bir açıklama şöyledir: “Âlemin yaradılışından maksat da, dostlarla buluşmaktır. Allah için ve Allah uğruna dost olanlardan ‘*dünya bir leştir, dileyenleri de köpekler*’ sözüne uygun olarak, bir leş için ayrılmak yerinde bir iş olmaz, değmez bu ayrılığa şu dünya dediler.” (s. 93)

Dünya hayatından sonra cennet yahut cehennem hayatı söz konusu olacaktır. Önemli olan, dünyada iken cennete götürecek işleri yapmaya çalışmaktır; ancak bunlar insan nefesine zor gelir. Cehenneme götürecek şeyler ise nefsin hoşuna gider. “*Cennet, hoşla gitmeyen şeylerle çevrilmiştir. Cehennem, özlenen, üstüne düşülen şeylerle.*” (s. 16, 49)

Şüphe yoktur ki, kullukta bulunmak, hayırların en iyisidir; ama kulluk karşılığında bulacağın mükâfat, kulluktan da iyidir. ‘Bir güzel işle gelene, ondan daha hayırlısı’ (Neml, 27/89) Boncuk verirsen, inci alırsın; geçici şeyi verirsen kalıcı

⁵¹ Gölpinarlı, “gecenin bir kısmıyla gün ortasında” şeklinde tercüme etmiştir. Bu âyette, “Hz. Peygamber’e, güneşin doğmasından ve batmasından önce, yine gecenin bazı saatlerinde ve gündüzün belli vakitlerinde, Allah’ı tespih etmesi yani O’nun sonsuz kudret ve yüceliğini övgüyle anması” emredilmektedir. Mevlânâ'nın, Allah’ı tespih etmeyi, kişi için âdeta bir define olarak gördüğü anlaşılacaktır.

olanı alırsın... 'Mal der ki: Geçici-gidiciydim, beni baki ettin sen. Bitmiş-gitmişim, yer-yurt ıssı ettin beni.' (s. 187-188)

Mevlânâ, bir mektubunda, cennet nimetleri hakkında, şu âyet ve hadise yer verir: "Ne yana baksan, nimetler görürsün; ne yana baksan pek büyük ve zevalsiz saltanatlar" (İnsan, 76/20) "Ne göz görmüştür, ne kulak işitmiştir, ne de bir insanın gönlüne gelmiştir." "Bu dünya hayatı, bir oyundan ve geçici bir eğlenceden ibarettir" (Muhammed, 47/36) âyetini de zikreden⁵² Mevlânâ'nın şu açıklaması oldukça ilgi çekicidir: "Her oyun bir gerçeğin yansımasıdır, o gerçeğin özünden, doğruluğundan çalınmadır. Nitekim çocuklar da, oyunlarını gerçeklerden çalarlar. (s. 91)

Bir muhatabı için ettiği duada şöyle der: "Umduğunuza, Hakk'ın lütfuyla, halka minnet etmeksizin erişin. Hatırınızdan geçmeyen, gözlerin görmediği, kulakların duymadığı, hiçbir yaratılmışın vehmine, fikrine gelmeyen, hiçbir aklın, fikrin erişmediği lütuflar elde edin." (s. 193)

"Âlemden maksat Âdem'dir/Âdemden maksatsa o demdir" beytini nakleden Mevlânâ, bunu şöyle açıklar: "Bedenden maksat, canın gelişmesidir. Candan maksat, organlarla duyguların düzenidir Organlarla duyguların düzeninden maksat da, gönlün olgunluğudur. Gönülden maksatsa, o gönüldeşin sevgisidir" (s. 197)

Gönül hüması (devlet kuşu), kime gölge salarsa, şüphesiz güneş ısısından korunur, olaylar şahininin pençesinden kurtulur. Gönül sahibinin gönlü, kimden kaçınırsa, o da şüphe yok ki kahrolur, baş aşağı düşer; çünkü ululandıkça ululan-sın Tanrı, cennetle cehennemi, gönlün lütuf ve kahr ışığından var etmiştir. Mustafa'nın hadisi de bu anlamı söyler: 'Geç ey mümin, gerçekten de nurun ateşimi söndürecek.' Çünkü asıl, daima parça-buçuktan üstündür. (s. 207)

2. Kaza-kader

"Kutlu olan, anasının karnında iken kutlu olmuştur" (s. 83)

"Yücelik tasarruf eli, onları dilediği gibi evirir-çevirir. O tasarruf, onlarda kudret sahibi olmak, dilediklerini yapmak gibi şeyleri bırakmaktan çok yücedir. 'Yurtta, Allah'tan başka yurt ıssı yoktur', "Allah, yaptığı işte üstündür" -Yûsuf, 12/21- (s. 136) Demek ki, hiç kimseden şikâyet kalmadı. Bunun için demişlerdir ki: 'Yaratıktan şikâyet, Yaradan'dan şikâyetdir.'" (s. 136)

Çaresiz akıl ve her çaresiz kalmış kişinin canı, Yüce Tanrı'nın eşi bulunmaz işlerinde, işleri düzüp-koşmasında, ayırıp düzmesinde şaşırıp kalmıştır... Bazıları-naysa "Eğer (hayata) geri döndürülmüş olsalardı, kendilerine yasaklanmış olan şeye yine dönerlerdi" cevabını buyurur. (Enâm, 6/28) "Göklerin ve yeryüzünün saltanatı Allah'ındır. O dilediğini başışlar, dilediğine azap eder" (Fetih, 48/14). Yani göktekilerin hepsi tir-tir titremededir, yerdekiler de titremededir. Nitekim

⁵² Mevlânâ, *Mektûbât*, s. 65.

Mustafa, Cebrail'e halini sordu da, o dedi ki: 'Bir an olur, öyle bir hale gelirim ki, kolum-kanadım vücuduma sığmaz. Bir an da olur, öyle bir hale düşerim ki, korkudan, Tanrı ululuğundan, sanırsın ki bir sivrisineğim. Mustafa (a.s.) buyurdu ki: 'Siz mücerretsiniz, mutlak nursunuz, nefs-i emmâreye tutsak değilsiniz, unsurlardan meydana gelen tabiata komşu değilsiniz. Nasıl oluyor da, sizde korku oluyor?' Cebrail dedi ki: 'O ululuk, akla-fikre sığacak ululuktan çok daha büyüktür. Azâzîl'i bir oyunla mat etti o ululuk. Hârût'la Mârût'u, bir düşünce yüzünden, gökyüzünün yücesinden attı, Bâbil kuyusuna tutsak etti. Tespih sesinin güzelim nağmesiyle İblis'e vesvese derdi verdi. Hârût'la Mârût'u büyü tuzağına düşürdü. 'Onlar uykuda iken, bahçenin üstünde, Rabbinden gelen bir felaket dolaşmadaydı.' -Kalem, 68/19- (s. 159)

Kutluluk elbisesini giydiren o'dur iyi kişilerin canlarına, kötülük elbisesini giydiren o'dur azgınların canilerine. '*Ben, bir gizli defineydim, bilinmeyi sevdim*' hükmünce, lütfunu, adaletini göstermek için, kendisine vefa göstermek için çalışanların bir zerre vefasını rahmet Kafdağı yapar. O bir zerre hayır ıssını, âlemi dolaşan bir zümrüt-ankâ kılar da, yakınlık Kafdağı'na eriştirir. Kim de, kâfirlik, münafıklık zehrini, gizli bir düzenle, insanlık dalkavukluğuna gizler, azık edinirse, o zehrin acılığı, sonunda onun boğazına durur. "Hayır! Can, boğazına gelip düğümleince..." -Kıyâmet, 75/26- (s. 210) "*Kul tedbirde bulunur, Allah da takdir eder.*" (s. 20)

Kılıcı bilendikten sonra da gördüm ben

Kesse bile, vurup çekmeye muhtaç

Yol-yordam böyle olmuş, hareketlerde bereketler var. "Şimdi hurma ağacını kendine doğru silkele, sana taze hurmalar düşsün" (Meryem, 19/25)

Çünkü ana, esirgeyip de emzirmez çocuğu

Çocuk sustukça, ağlamadıkça

Bunun içindir ki, Yüce Rabbimiz de: "Yalvarıp-yakararak ve gizlice Rabbimize dua edin. Şüpheli yok ki o, duada haddini aşanları sevmez" (A'râf, 7/55) buyurmuştur. (s. 184)

3. Kötülük

"Allah yüceliğini daimî etsin, dostları yardım görsün, düşmanları kahrolsun. Hele '*Düşmanlarının en çetini olan düşman, içindeki nefsidir*' diye anlatılan nefis ve şeytan düşmanı. Allah'a sığınırız, nefislerimizin şerlerinden, işlerimizin kötülerinden." (s. 80) "*Nefsin, binek atıdır. Ona yumuşaklıkla bak.*" (s. 93) Hani "*hırs ıssı, mahrumdur*" denmiş (s. 91) "Bir şeyin üstüne düşen, mahrum olur" demişler. (s. 170)

Peygamber (a.s.) dedi ki: "*Bir erkekle bir kadın yalnız kaldı mı, üçüncüleri şeytandır. Allah'a, ahiret gününe inananlar, töhmet gelecek yerlerde durmasınlar. Kim, geceleyin, kap-karanlık bir evde, hayır yahut şer bir işe girişirse, bu işi Allah, gündüzün, ona bir elbise gibi giydirir, onunla tanınır o adam.*" Yüce Allah'ın "*Yakında, büyüyüp bir hortuma dönen burnuna, bir damga vururuz*" (Kalem, 68/16) sözü de bunu kuv-

vetlendirir. Yani hayır olsun, şer olsun, burnuna bir belirtidir, veririz de, herkes görür onu. (s. 105)⁵³

Mevlânâ, ilmî gelişme için sosyal barış ortamının gerekliliği ve kargaşa durumunun kötülüğü hususunda şöyle der: “Bu hallerde, ders düşüncesine dalan kişilerin, dersi-doruğu tatil edip, azaplara katlanmaktan başka yapacakları bir iş yoktur; çünkü olur-olmaz, her duyulan şey zihni karıştırır, binlerce düşünceye kapılır, binlerce hayal peşine düşer, binlerce kuruntular kurar. *‘İhtiyat, kötü sanıya düşmektir.’*⁵⁴ Böyle vakitlerde de olur-olmaz haberler bir-biri ardınca gelir durur. Tahsilin, bir şey belletmenin sermayesiyse, fikir topluluğudur. Zihin, hayallerle, olur-olmaz haberlerle alt-üst oldu mu, tahsile mecal kalmaz.” (s. 94)

4. Güzel ahlak hasletleri

Yusuf’a (a.s.) “Artık dinlenmek vakti, bunca mücâhededen sonra esenleş, *‘Gerçekten de nefsinin hakkı var sende’* dediler. Yusuf, ‘bütün kardeşlerimi, peygamberlik elbisesi giyinmiş görmedikçe esenleşmem. Yusuf gölgede otursun, kardeşleri yoksunluk güneşinin altında kalsınlar (öyle mi?), hâşâ, dedi.” (s. 22)

Gaflette olanlar, vefada bulunmazlarsa, Tanrı kulu der ki: *‘Allah’ım toplumu doğru yola götür; çünkü onlar bilmiyorlar.’* (s. 60) Mevlânâ, çok sevdiği bir dostuyla görüşme ümidini dile getirirken şu sözü nakleder: *“Bana vaadde bulunun da yalan söyleyin. Muştuluk verin bana da, acıklandırmayın beni.”* (s. 152)⁵⁵

Yüce Allah, “Öfkelerini kontrol altında tutarlar ve insanları affederler. Allah iyilik yapanları sever” demiştir (Âl-i İmrân, 3/134) *“Kim öfkesini yenerse, Allah onun kalbine emniyet ve iman doldurur.”* Âlemlerin Rabbinin sözü ve şeriat ıssı peygamberler Efendisi’ nin (a.s.) sözleri; bilgin, adalet ıssı, lâıyk olanları yücelten, keremlerde bulunan, hayırları yayan, yoksullara yardımcı olan, mazlumların imdadına koşan, Müslümanlıkla Müslümanlara ışık olan, ulu emir, devletin ve dinin Nûr’una eş-dost olsun. (s. 80)

“İsa’ya (a.s.) sordular ‘en çetin, en güç, en sarp şey nedir?’ ‘Allah’ın gazabı’ dedi ‘her şeyden daha çetindir.’ ‘Ey Rûhullah, Allah’ın gazabından bizi ne kurtarır’ dendi. İsa (a.s.) dedi ki: ‘Ceza vermeye gücünüz yeterken öfkenizi yenmeniz. Böyle yaptınız mı, Allah da gazabını giderir sizden.’” (s. 80-81)⁵⁶

Peygamber (a.s.) dedi ki: *“Bu, benim elimde olan adaletim. Elimde olmayandan da başışla beni.”* (s. 103) *“Bir an adalet etmek, altmış yıl ibadetten hayırlıdır”* sözünün

⁵³ M. Esed, bu âyeti “Biz, onu, yakasını kurtaramayacağı bir zillet ile damgalayacağız” şeklinde tercüme ederek, bütün müfessirlerin, bu ifadenin kesinlikle mecazi anlamda kullanıldığını söylediklerini belirtir.

⁵⁴ *Hazm*, kelimesini, “ihtiyat” değil de, “aşırı tedbirli olmak” şeklinde tercüme etmek daha iyi olurdu.

⁵⁵ “Bana vaad edin de, isterse onu yerine getirmeyin. Bana müjdeleyin de, isterse o müjdeniz doğru çıkmasın” şeklinde tercüme edilse, daha iyi olurdu.

⁵⁶ Krş. s. 45. Burada, “Ceza vermeye gücünüz yeterken öfkenizi yenmeniz” cümlesi, “Öfkeni yenmen, gücün varken başışlamandır” şeklinde yer alır. Bu konuda *“Asıl güçlü-kuvvetli, kızdığı zaman kendine hâkim olabilir”* hadisi de bulunmaktadır.

sırrı, o gün meydana çıkar, açılır-görünür; çünkü o gün, “öyle bir gündür ki, sırlar meydana çıkar” -Târık, 86/9- (s. 109)

“*Nimetlere şükretmek vaciptir*” (s. 165) “Şükür, elde edilen nimetleri bağlamak, bir zaman sonra elde edilecek nimetleri de avlamaktır” (s. 130) “Şükretmek, nimeti bağlamaktır, avlamaktır. Şükür sesini duydun mu, nimetin çoğalmasına hazırlan. ‘Şükrederseniz, elbette çoğaltırım size.’ -İbrahim, 14/7- (s. 204)

“Yüce Allah, nimet verdiği kuluna, ‘sana verdiğim nimete karşılık ne yaptın’ der. Kul ‘Ya Rabbi’ der ‘sana şükrettim, hamd ettim’. Yani, malımla, canımla, gönlümlle, yüreğimle, öbür organlarımla şükrettim sana. Yüce Allah der ki: “*Kimin eliyle verdiğim o nimeti sana, ona teşekkür etmezsen, bana şükretmemiş olursun*” Yani, bu nimeti kimin eliyle ulaştırdıysam, ona teşekkür etmedikçe, bana da şükretmemiş olursun. Allah elçisi, bize Allah’tan verdiği haberlerde gerçektir. (s. 104)

“*Eşyayı, nasılsa, öyle göster bize.*” Hem kutlu huylarından inciler toplarız, hem yüce kulağımıza döker-saçarız. “Denizden aldık, gene denize döktük” dendiği gibi hani. Ebedî olarak, bilgilerin, sırların çıktığı, sonra da gene dönüp geldiği yer olasınız. (s. 126)

“Dileklerinizi, hacetlerinizi, ümmetimin cömertlerinden isteyin; çünkü (Allah) ‘merhameti onlara verdim ben’ (buyurur) (s. 141) Hz. Peygamber (bir kutsi hadiste): “*Muhtaç olduğunuz şeyleri, cömertlerden dileyin; zira acıyı onlara verdim. Katı yürekliylerden dilemeyin; çünkü öfkemi onlara verdim*” demiştir (s. 142) “Kerem ıssıysa, kerem eder sana, ulular seni. Kötüyse, nekesse (cimri), ısırır seni.” (s. 148) “Kap, içinde ne varsa, onu sızdırır” derler hani. Testide ne varsa, o sızır dışına. (s. 160)

Bir mektupta muhatabına şöyle seslenir: “Bir-biri üstüne baş ağrıtırıp durduğundan, o güzel huylu zata başvurmam, sınırı aştığından utanmaktayım; ama ‘Tatlı suyun başı kalabalık olur. Hâtem’in başta bulunması, ağırlaması daha doğrudur’ demişler.” (s. 183)

“*Cömertlik, cennette bir ağaçtır, dalları dünyaya yayılmıştır. Kim, o dallardan bir dala yapışırsa, o dal o kişiyi cennete ağıdır*” (s. 184) Bugünlerde, duymuşsunuzdur, özü doğru kişilerden biri, bir davet tertipliyor. O aziz, mizacının nazikliği, latifliği yüzünden, davetlerde hazır bulunmaktan kaçır, ama kutlu huzuru olmaksızın da bu davete icabet etmeyi istemiyorum. Hani “*Gönül huzuru olmadan namaz olmaz*” denmiştir. (s. 195)

5. İnsanlara faydalı olmak

Peygamber (a.s.): “*Halk, Allah’ın ayâlidir (âilesidir). İnsanların Allah’a en sevgili, en aziz, Hak katında en ulu olanı, (O’nun) ayâline en faydalı olanıdır*” buyurmuştur. (s. 22, 50, 111, 134, 147, 171, 184) “*Halk Allah’ın ayâlidir. Allah katında en üstünü, ayâline en fazla faydası dokunandır. İnsanların hayırlısı, insanlara faydası dokunan kişidir*” (s. 147) *Güzel huylarımızdan umarım ki, “İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olanıdır” mucibince padişahlık buyurursunuz, ona lâayık bir iş verirsiniz* (s. 30, 78, 187) “*Toplumun hayırlısı, topluma hizmet edenidir*”, “*İnsanlara fayda*

veren şeye gelince, o dünya durdukça durur" -Ra'd, 13/17- (s. 78) "İnsanların hayırlısı, insanlara faydası dokunan kişidir. İnsanların kötüsü, insanlara zarar veren kişidir." (s. 141)

Mevlânâ, yoksullara sadaka vermenin önemine dair şöyle der: "Biliyorum, karışık bir zamandayız, meşgulsünüz; ama fitne ateşini de, hayır suyundan başka bir şey söndüremez. 'Hastalarınızı sadakayla tedavi edin.' (s. 23) Hz. Ömer zamanında halkın evlerini ateş sarmıştı. Halk, su tulumlarıyla, sirke tulumlarıyla ateşi söndürmeye çalışırken, Ömer tellala: 'Şehri dolaş, 'ekmek verin yoksullara, bu ateş suyla sönmez' diye bağır" der. (s. 130)⁵⁷ Peygamber (a.s.): "Kim, işi darmadağınık olan birisinin işini düzene sokarsa, Allah da onun işini düzene sokar" demiştir. (s. 25)

Balık gibi çırpınan bu zayıfların, kereminizden dilekleri şu: Suyun emiri, emirlikten bir an bile ayrılmasın. Acısın, esirgeyiş suyunu gene bu yana akıtsın. Sonsuz bir sevap işlenmiş olur. "Yeryüzündekine acı, gökyüzündeki de acısın sana." (s. 29, 40, 81, 214) Buyruğunun altındakilere acı, buyruğunun altında bulunduğu da acısın sana. (s. 81) "Kimdir o kişi ki, Allah'a güzel borç verir. Allah da, onu artırdıkça artırır" -Bakara, 2/245; Hadîd, 57/11- (s. 214) "Nasıl borç verirsen, öylece verirler sana da"⁵⁸ (s. 103) "Yeryüzündekine acı, gökyüzündeki de sana acısın"... Tanrı, zayıf kullarından bir kula rahmet eder. Rahmet de, suçluların büyük suçlarını küçük görmesi; pek az bir kulluğu, pek az bir vefayı, çok görmesidir. (s. 213)

"Bir an adalet, altmış yıllık ibadetten hayırlıdır." Adalet, bir şeyi, yerli yerine koymaktır. (s. 78) Bu yüzden, gerçeğe ulaşmış Tanrı yoksulunun, bir işte, birisinden yardım istemesi gerekirse, "Ben, her şeyi, kendi yerine koymayı severim" hükmünce, önce ihtiyacını size bildirmesi gerek. (s. 125) 'Kerem ıssı, vaat etti mi, vadedinde durur.' (s. 44) Bu küstahlığı, Mustafa'nın buyruğu verdi bana, mazur görün. "Hâcetlerinizin yerine gelmesi için, ümmetin merhametlilerinin yardımlarını dileyin" buyurmuştur. (s. 50)

Tavsiye ettiği bir kişi hakkında şöyle der: "Şimdi, çoluk-çocuğun fazla oluşu, malın-mülkün azlığı, o devlete dua etmesine, böylece de kutluluk elde etmesine engel oluyor; çünkü 'Az kaldı ki, yoksulluk kâfirlik olayazdı.'" (s. 63) "Ama gelelelim, geçim darlığı, engel oluyor dinin önemli işlerine. Hani 'Ekmek olmasaydı, Rabbe kulluk edilmezdi' demişler." (s. 93)

Peygamber'in (a.s.) zamanında, yoksulun birine, kıtlık yılında, her gün bir somun vermeyi, âdet edinmişti biri. Günün birinde, hasetçinin biri... Bu çirkin sözleri duyunca, o Müslüman'ın gönlü kırıldı; ama verdiği iki kat artırdı. Her

⁵⁷ "Sadakanın, suyun ateşi söndürdüğü gibi, günah ve hataları yok edeceği" ifadesinin geçtiği hadis için bkz. Tirmizi, İmân, 8; Cuma, 79; İbn Mâce, Zühd, 22; Fiten, 12. Mevlânâ, belki de, bu gibi bazı mecaz ifadeleri hakiki anlamıyla almaktadır. Bazen de bunun tersini yapar, yani hakiki ifadeleri mecaz kabul eder.

⁵⁸ "Nasıl muamele edersen, öyle muamele görürsün" şeklinde tercüme edilse, daha güzel olurdu.

gün iki ekmek vermeye başladı. Bunu adadı kendince, kendine gerekli kıldı bunu. “Yâ Rabbi” dedi ‘senin kulunu sınımadalar, çünkü ‘ancak Tanrı için veriyorum’ demiştim.” (s. 66)

Bir evlilikten bahseden Mevlânâ şöyle der: “O hayırlı evlenme ‘Nikâh benim sünnetimdir’ buyruğunca tamamlanır. (s. 72) Hadiste gelmiştir: “Mustafa’ya (a.s.), deniz yönündeki illerden, pek yüce boylu, pek değerli bir at getirip armağan olarak sundular. Bir ilin haracına değerdi bu at. Hz. Peygamber: ‘Bana bir kuru koyun bacağı armağan sunulsa, onu bile kabul ederim’ buyurdu.” (s. 72)

Ondan sonra, yüzünü dostlara çevirdi de, ‘ey sahâbe’ dedi ‘bu at ne işe lâ-yıktır?’. Birisi, ‘Kâfirle savaşa yarar’ dedi. Herkes bir söz söyledi. Sonunda bunaldılar. ‘Ey Allah’ın elçisi’ dediler ‘siz buyurun’. Buyurdu ki: ‘İki kişi arasında nikâh lafı oldu. Uyuşmıyorlar, nikâh yahut çeyiz yahut başka bir şey. Aralarında öylece kaldı. Burada duyuyoruz, işitiyoruz: ‘Filan şehirde, bir nikâh sözüdür, oldu; fakat bir engel yüzünden de, öylece yüz üstü kaldı.’ Bir tatlı sözlü, akıllı kişiyi şu ata bindirelim. Ne kadar tez gitmesi mümkünse, o kadar tez gitsin, engeli ortadan kaldırsın, şu nikâh işini bitirsin’ Peygamberlerin sözleri boşuna değildir. Hele Mustafa’nın (a.s.) sözü olursa... (s. 73)

Âdem Peygamber’in oğullarından biri, böylesine bir düşünceye (yani Rabbinin ululuğu düşüncesine) kapılmıştı da, çoluk-çocuğu muhtaç bir hale düşmüştü, kardeşlerinden yardım istiyordu o. Dediler ki: Biz, nasıl çalışıyorsak, sen de çalış. Yüce Hak, Âdem’e, ‘oğullarına söyle, ona yardım etsinler’ diye vahiy gönderdi... (s. 128-129)

“Güneş, nerede olursa olsun, gizlenemez” Bu tavsiye, bizim de o sevapta payımız olsun diyedir. “Hayra delalet eden, o hayrı yapan gibidir” (s. 140-141) “Hayra ön-ayak olanın yerini hiç kimse tutamaz.” (s. 141)⁵⁹

6. Hayırlı işlerde acele etmek ve devamlılık

İyi ve hayırlı işleri yapmada acele edilmelidir. Mevlânâ bu hususta şöyle der: “Geciktirmede, hayır için âfetler vardır, geciktirme!’ ‘Namazı vakti geçmeden kılın, tez olun” (s. 4) Evlilik yoluyla bir akrabalık bağı kurulacağı haberini alan Mevlânâ şöyle der: “O akrabalığın geri kaldığını, geciktiğini duyunca da gamlandım; çünkü Mustafa (a.s.): ‘Hayır geciktirilmemeli’ buyurur; zira geciktirmede afatlar vardır.” (s. 200)

‘Hayırlı bir işi tamamlamanın, ona başlamaktan daha iyi olduğu’ şu iki misalle açıklanır: “Niyet ederek namaza başlamak iyidir. Rükuları, secdeleri, teşehhütleri yaparak onu tamamlamaksa, daha güzeldir. İyilik, iyi niyet, yeni aya benzer, onu tamamlamaksa, yeni ayın dolunay oluşu gibidir. (s. 32)⁶⁰

⁵⁹ “Hayrı ilk yapanın amelini hiçbir şey denk olamaz” şeklinde de tercüme edilebilir.

⁶⁰ Yine bkz. s. 54, 112, 145, 211, 215. “Rabbimiz Allah’tır deyip, sonra doğru olanlar...” (Fussilet, 41/30; Ahkâf, 46/13) âyeti de, bunu teyit edici olarak zikredilmiştir.

Kişi bildiği, öğrendiği iyi işleri eyleme geçirmelidir; zira “*Bildiğini tutana, Allah bilmediği bilgiyi de miras olarak verir.*” (s. 15) Peygamber (a.s.) dedi ki: “*Geceleyin Allah için iyi bir iş yapan kişiye, Allah öylesine bir elbise giydirir ki, o elbiseyle tanınır o kişi.*” “*Her üstünlük ıssına (sahibine) sevabını verir*” -Hûd, 11/3- (s. 96)

Amellerde ihlâs, samimiyet ve devamlılık çok önemlidir. Mevlânâ şöyle der: “Nice hırka var, nice taylasan, anlam (mana?) gözüyle bir baksan, cehennem ateşinin içinde cayır-cayır yanıyor da yanıyor. Hem de ‘*Gerçekten de Allah, sizin şekillerinize bakmaz*’ diyerek kavruluyor.” (s. 113-114) “*Hayırların/kullukların kabul edilmesinin belirtisi, tekrar hayırlarda/kulluklarda bulunmaktır*” hükmünü nakleden Mevlânâ, bu konuda “*Koşun Rabbinizin yarlıgamasına ve genişliği göklerle yeryüzü olan cennete*” -Âl-i İmrân, 3/133- âyetine işaret etmektedir. (s. 120, 131)⁶¹

Mevlânâ, sûfilerin ihlâslı olması hususunda şöyle der: “Bilirsiniz ki, âlemde yapılan tekke ve hayır yerlerini, belki bir gün, oradan bir Hak kulu, riyacı kul değil; bir has dost, kase dostu değil; bir Tanrıyla buluşma âşığı, para âşığı değil; bir can taşıyan derviş, ekmek yiyen derviş değil; geçer de oraya uğrar, orada oturur diye yapmışlardır.” (s. 188-189)

7. Sevgi ve dostluk

a. Sevgi ve dostluğun kaynağı

Mevlânâ, sevgi ve dostluğun, yaratılış yakınlığından geldiğini belirterek şöyle der: “Bu dostluk, çok eski bir bilişmeyle, aynı cinsten oluş dolayısıyla daha da pekişmiştir; çünkü ‘*Canlar (ruhlar), bölük-bölük ordulardır*’ buyrulmuştur.” (s. 8)

b. Sevdığı kişiye onu sevdiğini bildirmek

Mevlânâ’ya göre, birisini seven ona sevdiğini söylemelidir; zira Hz. Peygamber böyle yapmayı tavsiye etmiştir. O, bunu iki-üç mektubunda dile getirir. Meselâ şöyle der: “Sevgimi, duamı, gösterişle karışmasın diye bildirmek istemedim; ama Mustafa’nın (a.s.) emrine uyup bildiriyorum... Bildirmede gösteriş, afet olsaydı, o Âdem’in de, âlemin de en ince şeylerini bilen, asla bu bildiri için fetva vermezdi: ‘*Sizden biri, birisini sevdi mi, sevgisini ona bildirsün*’ buyurdu.” (s. 55. Yine bkz. s. 2, 62)⁶²

c. Evlat ve arkadaş sevgisi

İnsan doğal olarak yakınlarını ve dostlarını sever. Hz. Peygamber de, çocuklarını ve torunlarını çok severdi. Mevlânâ bu konuda şu rivayeti nakleder: “Hani bir gün ‘Yâ Ali’ buyurmuştur Peygamber: ‘*Ciğerimi yeryüzünde emekliyor görsen, ne yaparsın?*’ Ali ‘*Bu soruya cevap veremem ey Allah’ın elçisi*’ demiştir, ‘*ancak...*’ Bunun üzerine Peygamber (a.s.): ‘*Fâtıma bedenimin bir parçasıdır*’ bu-

⁶¹ Bu konuyla ilgili diğer sözler şunlardır: “Hayrı ilk yapanın hakkı ödenemez”, “Söz, ant içerek diyeyim ki, emin kişinin sözüdür” (s. 176) “Gerçeğe dönmek, aslı olmayan şeye vara-durmaktan hayırlıdır” derler (s. 178) “Hepsi anlaşılmayan, elde edilmeyen şeyin, hepsi de bırakılmaz” (s. 183)

⁶² Sonuncu yerde (s. 62) “*konusun da, tanışın*” şeklinde bir rivayet daha vardır.

yurmuştur. Evladımız, ciğerlerimizin parçalarıdır, yeryüzünde yürüyen ciğer parelerimizdir.” (s. 14)⁶³

Mevlânâ, birbirini candan seven dostların toplantılarını şöyle tavsif eder: “O ihvân-ı safânın, o vefalı arkadaşlar meclisinin toplandığı sarayın perdesine, ölümsüzlük, ebedilik yazısıyla ‘bu, öylesine bir kavuşup buluşma ki, artık bundan böyle ayrılık yok’, ‘Bu, öylesine bir yaşayış ki, ardında ölüm yok. Ölüm öylesine boğazlandı ki, artık dirilemez’ yazısı yazılsın.” (s. 23)⁶⁴

Fazilet sahibi kişiler karşısında sevgiyi anlatmanın zorluğu hakkında da şöyle der: “Fakat dil, fazilet ıssı olanlarla, büyük kişilerle buluşunca, bunu (sevgiyi) anlatamıyor, âdeta kilitleniyor, tutuluyor. ‘Herkes, yaradılışına göre bir iş kolay gelir.’” (s. 62)⁶⁵

d. Allah için dostluk ve sevgi

Mevlânâ, Allah yolunda, O’nun için dost olanların dostluğunun daimî olacağını izah sadedinde; “O gün, dostlar birbirine düşmandır. Yalnız takva sahipleri hariç” (Zuhruf, 43/67) âyetini zikredip, Muhacirler ile Ensâr’ın kardeşliğine işaret ederek şöyle der: “İşte bu sohbet, dünyada da kesilmez, ahrette de; çünkü sebebi kesilmez. Sebebi sürüp gittiği için, bu da sürüp gider. Peygamber (a.s.) demiştir ki: ‘Bütün soy-sop, bütün sebepler kesilir. Sadece benim soyum-sopum, benim sebebim kesilmez’. Yani, benim koyduğum sebep, benim koyduğum soy-sop, benim koyduğum, benim meydana getirdiğim kardeşlik, Yüce Allah’ın izniyle kesilmez.” (s. 180)

Bilindiği gibi, sevgi Allah için olursa çok değerlidir. Mevlânâ bir mektubunda: “Gönülden gönle pencere var”. Daimî olsun bu sevgi; çünkü ‘Yüce Allah’a en sevgili olan, Allah katında en üstün olan şey, yüce Allah için birisini sevmektir” der. (s. 25)⁶⁶

Mevlânâ, sevenin hep sevdiğinden konuşmak istediği hususunda, “Bir şeyi seven, onu çok anar” cümlesini nakleder ve şu beyte yer verir: Halkla konuşmayı haram bilirim/ Ama senin sözün geldi mi, sözü uzatır da uzatırım.” (s. 204)

İnsan ve zenginliğin değerini anlamak için Mevlânâ şu basit kıtası koyar: “İnsanın gidişinden sormaya hacet yok. Kimlerle düşüp-kalkıyor onlara baksınlar.

⁶³ Bu konuda zikredilen diğer iki rivayet şöyledir: “Babaların gerçekliği, oğulların yakınlığına sebeptir. Sevgi de miras kalır, nefret de” (s. 214) “Önce arkadaş, sonra yol. Önce komşu, sonra ev” (s. 9)

⁶⁴ Gölpinarlı, dipnotta bu rivayeti yanlışlıkla âyet meali olarak göstermiştir. “Ölümün getirilerek, cennet-cehennem arasına konulduktan sonra boğazlanacağını” ifade eden hadis için bkz. Buhârî, Rikâk, 51; Tefsir, sûre 19, 1; Müslim, Cennet, 40, 43; Tirmizî, Zühd, 39; Cennet, 20; Tefsir, sûre 19, 2; İbn Mâce, Zühd, 38. Görüldüğü gibi, Buhârî ile Tirmizî, ölümün boğazlanacağına dair hadisi, “Sen onları pişmanlık günü hakkında uyar. O gün, onlar bir gafletin içine dalmış oldukları halde ve henüz iman etmemişken, iş olup-bitmiş olacaktır.” (Meryem, 19/39) âyetinin tefsirinde nakletmişlerdir. Rivayetlere göre, Hz. Peygamber, ölüm hakkındaki bu konuşmasının başında yahut sonunda söz konusu âyeti okumuştur.

⁶⁵ Rivayet başka bir yerde: “İnsan ne için yaratılırsa, ona o iş kolay gelir” şeklinde tercüme edilir. (s. 92.)

⁶⁶ “Gönülden gönle pencere vardır” sözü için bkz. s. 148, 157, 193. Sevgi ve dostluğun, ister Hak’la, isterse halkla olsun mutlaka iki taraflı olacağına işaret eden Mevlânâ şöyle der: “O, sizi sever” hükmü, ‘onlar da onu severler’ (Mâide, 5/54) hükmü olmadıkça verilemez. ‘Allah onlardan razı olmuştur’ hükmü, ‘Onlar da Allah’tan razı olmuşlardır’ (Mâide, 5/119) hükmü olmadıkça yer bulamaz.” (s. 148)

Maldan sormaya, nereden ele geçirdin demeye hacet yok. Nereye harcıyor, ona bakmak gerek.” (s. 37)

Mevlânâ, geçim darlığına düştüğü için başka yere gitmeye niyetlenen bir dostundan bahsederken şöyle der: “Çünkü âlemin yaradılışından maksat da, dostlarla buluşmaktır. Allah için ve Allah uğruna dost olanlardan, ‘dünya bir leştir, dileyenleri de köpekler’ sözüne uygun olarak, ‘bir leş için ayrılmak yerinde bir iş olmaz, değmez bu ayrılığa şu dünya’ dediler. O da gitmekten vazgeçti, dostların hatırı için niyetini bozdu.” (s. 93)

8. Allah-mümin kul irtibatı

“O, kendisine rahmeti farz kılmıştır” -Enâm, 6/12- (s. 88)

“Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım” (s. 82)

Mutasavvıflar Allah ile kul arasındaki irtibata büyük önem verirler. Âyet ve hadislerden bu irtibatla ilgili kısımları alarak, bazı açıklamalar yaparlar. Mevlânâ'nın mektuplarında, Allah-mümin kul irtibatı hakkında tespit ettiğimiz hususlar şunlardır:

Peygamber (a.s.) demiştir ki: “Gerçekten de, Yüce Allah, akli yaratınca, ‘gel’ dedi ona, geldi. Sonra ‘git’ dedi, gitti. Sonra ‘kalk’ dedi, kalktı. Sonra, ‘otur’ dedi, oturdu. Sonra ‘konuş’ dedi, konuştu. Sonra ‘sus’ dedi, sustu. Sonra ‘üstünlüğüme, ululuğuma andolsun’ dedi ‘senden daha üstün bir yaratık yaratmadım, seninle hitap ederim, seninle darılırım, seninle yarlıgarım, senin yüzünden sevap veririm, senin yüzünden azap ederim.” (s. 77) “Akli şehvetinden üstün olan, meleklere yücedir. Şehveti aklından üstün olan, hayvanlardan aşağıdır” (s. 143) “Amr’ın değeri, gerdanlıktan yücedir” (s. 212)

Bir kutsi hadiste Yüce Allah şöyle buyurur: “Ben, kulum beni nasıl sanırsa, öyleyim ona. Kim beni anarsa, anarken onunlayım ben. Malında (mülkünde) beni ananı, malımda anarım ben. Toplulukta beni ananı, (daha hayırlı bir) toplulukta anarım ben. Kendi-kendine (içinden) beni ananı, kendim anarım ben” (s. 140)⁶⁷ “Kim, kendisini, her şeyini Allah’a verirse’ devri geçip, ardından ‘Allah da, lütfunu, keremini ona verir’ devri gelince, pişman olmayın, hasret çekmeyin. (s. 39) “Sıkıntıları bir tek sıkıntı yapanın öbür sıkıntıları Allah giderir.” (s. 16)⁶⁸

“Yerime sığmadım, göğüme sığmadım da; ancak ve ancak mümin kulumun gönlüne sığındım” rivayetini Mevlânâ şöyle açıklar: “Yani kendi razılığını, onların razılığına verdim; onların razılığını ara; çünkü akıllı, devletli o kişidir ki, her şeyi, benim koyduğum yerde arar.” (s. 5) Bir yerde de şöyle der: “Sözü, o kişi uzatır ki, maksadını dille anlatamaz. Hangi dile, hangi ağza sığar o söz ki, yeryüzüne, gökyüzüne bile sığmaz. ‘Gökyüzüme, yerime sığmadım.’ (s. 192) Yine “Gerçekten de zamanınızın içinde Allah’ın esintileri vardır. Kendinize gelin de, onlara karşı (doğru)

⁶⁷ Krş. s. 183: ‘Her şeyi hesaplayanım ben. İyiliğe mükâfat veririm, kötülüğü bağışlarım’ ilavesi vardır.

⁶⁸ Krş. s. 205. Burada, “sıkıntı” kelimesi, “dert” şeklinde tercüme edilmiştir.

durun” rivayeti için de, “Gerçeğe erenler katında bu esintiler, din kardeşlerinin soluklarıdır” der. (s. 7)

Bir mektubunda da şöyle der: “*Seni övmeye gücüm yok. Sen kendini nasıl övdüysen öylesin*” dendiği gibi, bütün varlığın, şükründen aciz olduğu, sıfatlarının sonu bulunmayan Tanrı’ya, kula ne kadar mümkünse, o kadar şükürler ettik.” (s. 18)

Mevlânâ, bir rivayette belirtildiği gibi, “*mümin kişinin, keskin bir feraset/anlayış sahibi olduğunu, Allah’ın nuruyla bakıp gördüğünü, bu yüzden onun ferasetine karşı dikkatli olunmasını*” değişik mektuplarında dile getirmektedir. (s. 30, 37, 40, 51, 181)

Mümin kulların en önünde peygamberler gelir. Onların bu vasfıyla ilgili olarak Mevlânâ şu açıklamaları yapar: “Peygamberlerin sözleri boşuna değildir. Hele Mustafa’nın (a.s.) sözü olursa. Biz ve bizim gibiler, şu kırıntı kırpıntı akıllarımızla yüzyıl düşünsük, onların bir bakışta gördüklerini gene göremeyiz; çünkü onlar, ‘Allah ışığıyla bakarlar, görürler.’ Yüz binlerce kandil, yüz binlerce mum, bir araya gelse, geceleyin aydınlık verse, ortalığı ışıtsa, dünyada bir güneşin yaptığını gene de yapamaz. Oysaki güneşin ışığı da, Allah ışığı değildir. Güneş Allah ışığı olsaydı ‘İnanan, Allah ışığıyla bakar, görür’ denir miydi hiç? Güneşin ışığını görmede kâfir de ortaktır, mümin de; hatta hayvanlar da bizimle ortaktır. Böyle olunca da, ‘Mümin Allah ışığıyla (bakar)’ sözünde ne gibi bir övüş olabilir ki? Akıllıya bir işaret yeter.” (s. 73)

Yeryüzünde Allah’ın sevgili kulları vardır. Mevlânâ’ya göre, Allah’ın kullarını hoşnut etmek, O’nu razı etmektir. Nitekim “Yüce Allah, Musa’ya: ‘Yâ Musa’ dedi ‘beni kapında görürsen ne yaparsın?’ Musa: ‘Ya Rabbi’ dedi ‘sen bundan münezzehsin.’ Allah ‘Yâ Musa’ dedi ‘kapında, kullarımdan birini gördün mü, bana ne yapabilirsen, ona da onu yap; çünkü ben, kullarımın arasından seçmişimdir onu, ışığımla ışıtmışım onu, dirliğimle diriltmişimdir onu.” (s. 31)

Bu konudaki diğer rivayetler şunlardır: “*Dostlarım kubbelerimin altındadır. Benden başka kimse bilmez onları*” (s. 38), “*Gerçekten de, yüce Tanrı’nın pek yüce kulları vardır. Onlar yeryüzünde yağmura benzerler. Onlardan biri karaya düşse, bereket verir; denize düşse, inci meydana getirir.*” (s. 43)⁶⁹ “*Peygamber (a.s.): ‘Ey inananlar’ buyuruyor ‘ahir zamanda bunaldınız mı, (Allah’ın) has kullarından umun dileğinizi, hem apaçık umun. Karanlıklarda kalanların şüpheli umusu gibi değil’* buyuruyor.” (s. 113)

Rasûlullah (a.s.): “*Allah’la oturup-kalkmak isteyen, tasavvuf ehliyle oturup-kalksın*” (buyurmuştur) (s. 51, krş. s. 31) Nitekim Nuh (a.s.) tufanında da, Nuh’a yüz tutmaktan başka bir yol yoktu. Ne mutlu Nuh’a uyanların canlarına ki, gene

⁶⁹ Krş. s. 162: Burada, ‘Halk Allah’ın ayâlidir. Allah katında en üstün olanları, ayâllerine en fazla faydası dokunanlardır’ ilavesi vardır

Peygamber (a.s.) buyuruyor: “*Ümmetim için her zaman bir tufan var, her zaman bir Nuh.*” Her zamanın kutbu, o zamanın halifesi oluyor, Nuh(un) gemisi kesiliyor da, onun eteğine yapışan, tufandan kurtuluyor. (s. 113)

Rabbinin rızasını arayan kişi, yoksul, hasta ve garip kişilere yardımcı olmalıdır. Mevlânâ'nın bu konuda zikrettiği rivayetler şunlardır: “Rabbin yoksullarına iyilik edin. Gücü-kuvveti onların katında bulun; çünkü onların öylesine gücü-kuvveti, öylesine üstünlükleri vardır ki, onlara ‘kimi istersen’ denir ‘tut elinden, sok cennete onu’. Şüphe yok ki, Allah erenleri, benim şefaataime muhtaç olmazlar. Onlar için Allah katında makbul olan bir şefaata vardır.” (s. 51)

“*Hastalanmışım, ne diye dolaşır hâlimi-hatırımı sormadın.*” (s. 38) “*Ben, sınık (kırık) gönüllerdeyim. O çeşit gönül ıssı (sahibi) olanlarda arayın, isteyin beni.*” (s. 40) “*Her garibin başka bir garipte nasibi vardır*” (s. 115)

“*Müslümanlık, garip olarak başlamıştır, garip olarak döner*” rivayetini Mevlânâ şöyle açıklar: “Canında Müslümanlıktan behreler olan, Müslümanlıktan feyizler alan kişi, halk arasında garip olur, halk onunla uzlaşamaz, bağdaşamaz. Bu çeşit kişiler (toplumda) yabancı gibi yaşarlar. Nitekim Peygamberlerle erenleri öldürmek istemişleridir. Onlara töhmetler isnat etmişlerdir. Şehirlerden çıkarmışlardır onları. Yüce Hak da anlatır: ‘Bir bölüğünü yalanladınız, bir bölüğünü öldürdünüz.’ -Bakara, 2/87- (s. 115)⁷⁰

Salih insanlara yardımcı olmanın önemini Mevlânâ şöyle açıklar: “Yeryüzüne beş yüz yılda bir kere, ancak böyle bir kul gelebilir. Bunu ganimet bilmek, böyle bir hatırı elde etmeyi fırsat saymak gerek. ‘*Bir kulu sevdim mi, kulak olurum, göz olurum, dil kesilirim ona da, benimle duyar, benimle söyler, benimle tutar*’ demiştir ya. ‘Bize, ancak bildirmek düşer’⁷¹ Vezirler padişahının ‘*Mümin, Allah ışıyla bakar görür*’ kuvvetiyle kuvvetlenmiş olan güzel ve doğru anlayışı, boyuna Tanrı’ya ait gerçekleri, ince şeyleri bilsin. Gökyüzü hükümlerinin güllüklerini-gülistanlıklarını anlasın. ‘Kime hikmet verilirse, gerçekten de çok şey verilmiştir.’ -Bakara, 2/269- (s. 182)

Mustafa (a.s.) buyurmuştur: ‘*Kim, Allah kullarından bir kula, bir gün hizmet etse, Allah’a bir yıl hizmet etmiş gibi olur.*’ Böylece de bu, iki dünyanın devletinin çoğalmasına, dileklerin elde edilmesine sebep olur. Emirler padişahı, bizi gerçek bilmeli, kendisine öğütçü saymalı, hakkında iyilik düşündüğümüzü de anlamalıdır. (s. 201)

“Gerçekten de insan, dini ve yakın ehlini korudukça yücelir. Nefes ve iş-güç tohumlarını, hayır ve tâat yerine ektikçe büyür. Buluşup kaynaşılmaya değer dostlara karıştıkça yükselir. Peygamber (a.s.): ‘*Bilginleri ululayın, yoksullarla düşün-kalkın*’ buyurmuştur. Böyle olmak gerek ki, devşirme çağında insan, ziyan etme-

⁷⁰ Açıklayıcı bilgiler için bkz. s. 113, 117.

⁷¹ “Sana düşen, sadece bildirmektir” (Âl-i İmrân, 3/20; Ra’d, 13/40; Şûrâ, 42/48) ve “Elçiye düşen, sadece bildirmektir” (Mâide, 5/99) âyetlerinden ilhamla söylenmiş olmalıdır.

sin, pişman olmasın, hasret elini dişlemesin ve ‘Keşke filanı dost edinmeseydim’ (Furkân, 25/28) demesin” (s. 208)

9. Cemaatin (birlik-beraberliğin) önemi

Müslüman toplumda fertler arasında tam bir birlik-beraberlik olmalıdır. Mevlânâ bu hususu muhtelif mektuplarında dile getirir. Çakmağın yanması için, ‘demir, taş ve kavın birlikte bulunması ve onu çakacak bir elin olması’ misalini verdikten sonra şöyle der: “Çünkü ‘topluluk rahmettir.’ Bu sözü, bir benzetiş bilmeyin, gerçeğin ta kendisi bilin. Rabbe dayanarak buna göre hareket edin... Bir de şunu bilin ki: ‘*Topluluk rahmettir, ayrılık azap.*’ Hele bizim ayrılığımız başka ayrılıklarla kıyaslanamaz...” (s. 8, 9) “Topluluk rahmettir.’ Bu rahmet, insanlardan gizli olmasaydı, onu anmak, faydasız, abes olurdu. Mustafa’nın şanı yücedir bundan.” (s. 17)⁷²

Mevlânâ, varlık âlemindeki toplulukları kıyaslayarak şöyle der: “Bir de, ağaçlar-bitkiler toplumu, canlılar toplumundan aşağıdır. Canlılar toplumu, hoşluk, uzlaşma bakımından insan toplumundan aşağıdır. İnsan toplumu da, aynı derdi taşıyan dostlar toplumundan aşağıdır. Bir kişi, dostlarla halvet ederek ünsiyet peyda ederse, dertdeşi çoğalır. ‘*Yalnızlık, kötü arkadaştan hayırlıdır. Hayırlı arkadaşsa, yalnızlıktan hayırlıdır.*’ Bu artık kişileri, gam aşağılığından, ayrılık vesveselerinden kurtar, azat et!” (s. 17)

“Müminler bir tek kişiye benzerler. Onlardan bir uzuv şikayetlendi mi, bedenün öbür yanları da ona uyar, ısıya düşer, uykusuz kalır” denmiştir. (s. 146) ‘Kim bir kişiyi diriltirse, bütün insanları diriltmiş gibi olur.’ (Maide, 5/32) Mevlânâ şu beyti de çok anar: Bir hür kişiyi lütfunla kendine kul etmen/Binlerce kul azat etmenden daha iyidir. (s. 17) Birisi için iyilik talebini şu sözlerle ifade eder: “(O), bugün, dervişlerin oğludur. Nesi varsa, hepsini de dervişlere harcamaktadır. Bu da size gizli değildir. Uzun bir zamandır, başına iş üstüne iş gelmede, ziyan üstüne ziyan görmededir. ‘Dini ilerleyen kişinin musibeti de çoğalır. Dini azalan kişinin musibeti de azalır.’” (s. 142)

10. Salih idareciler

Padişahların sözleri, sözlerin padişahlarıdır. Peygamber demiştir ki: “Büyükleri, bilgi öğrettikçe, öğüt verdikçe, ümmetim hayırdan ayrılmaz; fakat bu iş, küçüklerinden geldi mi, helak olur gider.” Öğüt, padişahın gelince, uyruğa makbul olur, gönülleri o sözleri ulular; fakat öğüt, küçüklerden büyüklere verilecek olursa, pek o kadar tesir etmez, gönüllere yerleşmez. (s. 87)

“Adalet ıssı padişahın adaleti, insanları kitleğe bile aldırış etmez bir hale kor.” Peygamber (a.s.) buyurur ki: “Padişah, adalet ıssı ve merhametli olursa, kitlek yılı, buğdayın darlığı bile halka ziyan vermez.” Çünkü padişahın merhameti, halka, yağmur yağdıran buluttan, ekin bitiren yerden daha faydalıdır. (s. 202)

⁷² Rivayetin geçtiği diğer iki yer için bkz. s. 74, 76.

Emir, Hakk'ın naibidir. Hak ehlini de onun tapısına bildirmek vaciptir. Böylece, erenlere ihsanda bulunmanın, vasıtasız olarak Tanrı'ya ihsanda bulunmak olduğunu bilmesi gerektir; zira Yüce Tanrı, bu topluluğu halk arasından seçmiştir de, buyurmuştur ki: "Sizi gören, ben ki Tanrım, beni görmüştür. Sizi aziz tutan, ben ki Tanrım, beni aziz tutmuştur. Sizi hor tutan, beni hor tutmuştur." Dilerim, bu sözler, emirler padişahı hakkında faydalı olsun. "Esenlik bize ve Allah'ın salih kullarına" (s. 203-204) "Senin azına az denmez." Büyük kişilerin nevalesini (sofrasını), yücelmek için ararlar, isterler, yemek için değil. (s. 212)

Adâlet, hayırda bulunmak, tedbirde bulunmak, dervişlerin esenliği için mülkü düzene sokmak ve zayıflardan kargaşalıkları, eziyetleri gidermek, Yüce Allah katında dünyadaki bütün insanların ibadetlerine denktir; zira o kulluk ve o emniyet ortamı, yöneticinin çalışmasıyla, azınlara ve asilere engel olmaya güç yetirmesiyle mümkündür.⁷³ Çünkü "*Hepiniz çobansınız ve hepiniz de sürünüzden sorumlusunuz*" denmiştir. Çobanın her düşüncesi, her çalışması, hatta çölde uyması bile, sürüyü korumak içindir. Büyüklerimizin bu sefer de çabaları, sınırları ve yöreyi korumaları, yüce Allah katında makbul olsun. (s. 213)

SONUÇ

Sûfîler, mektubu, bir irşat ve eğitim vasıtası olarak kullanmışlardır. Dönemin en önemli mutasavvıflarından olan Mevlânâ da, başta akrabalarına, dostlarına ve idarecilere olmak üzere birçok mektup yazmıştır. Onun günümüze ulaşarak yayımlanan 150 mektubu vardır. Bunların büyük çoğunluğu, tavsiye mektubu olup, bir konuda yardım talebi için yazılmıştır; ancak Mevlânâ, onların yazılış sebeplerini vesile ederek, muhatabına dinî-ahlâkî konularda birçok öğütler ve hikmetli nükteler sunmuştur. Fazla meşhur olmasa da *Mektûbât*, bu yönüyle, diğer eserleri gibi, içinde büyük kültür hazinesi barındırmaktadır.

Mevlânâ, büyük bir mütefekkir ve şair olmasının yanında, önemli bir mutasavvıf ve İslâm âlimidir. Kur'ân ve Peygamber'in sünneti konusunda büyük bir birikime sahiptir. Eserlerinde yer verdiği yüzlerce âyet ve hadis buna şahitlik eder. Ayrıca, söz ustalığı ve nüktedan mizacı sayesinde, âyet ve hadislerden öyle hikmetler çıkarır ki, bunları bir başkasının tespit edebilmesi oldukça zordur. Bu çıkarımların bir kısmı tartışılabilir mahiyette olsa da, çoğunluğu oldukça isabetli gözükmektedir. O, âyet ve hadislerde, geçmiş zamanlardaki olaylar ve şahıslar için söz konusu edilen hususları, içinde bulunulan zamana taşımaktadır.

Aynı zamanda, bir mürşid-i kâmil kabul edilen Mevlânâ, öteki eserlerinde olduğu gibi mektuplarında da, bahsettiği konularla ilgili olduğunu düşündüğü çok sayıda âyet, hadis, atasözü, deyim, kelam-ı kibâr ve şiirlerden beyitler zikreder. Biz, bu yazımızda, onlarda kullanılan hadis ve rivayetleri, konularına göre on

⁷³ Bu paragraftaki tercüme bozukluğu, Uzluk neşrindeki metin esas alınarak giderilmeye çalışılmıştır.

başlık altında topladık. En çok rivayet, mektupların yazılış sebebinden dolayı, “insanlara faydalı olmak”, “sevgi ve dostluk”, “güzel ahlâk hasletleri” gibi konularda bulunmaktadır.

Mevlânâ, rivâyetleri söyleyenine nispet etmeye önem vermez. Onun için onların muhtevası ve mesajı mühimdir. Bu yüzden, bazı sahih hadisleri “denir” ifadesiyle naklederken, hadis olmayan kimi sözleri “hadis” diye aktarmıştır. Dolayısıyla, *Mektûbât*’ta hadis olduğu söylenen haberlerden bir kısmı, Hadis Usûlü kaidelerine göre zayıf ve mevzu rivayetlerdir. Mevlânâ, birçoğunun kendinden önceki dönemlerde de kullanıldığı anlaşılan bu tür haberleri, sahip olduğu geniş kültür birikiminin bir yansıması olarak nakletmektedir.

Son olarak, şu hususa işaret etmek istiyoruz: Mevlânâ’nın çeşitli din, mezhep ve meşrep sahibi kişileri kendisine hayran bırakan merhameti, insan sevgisi, tevazuu, herkesin gönlünü alışı gibi güzel ahlâk vasıfları, aslında mensup olduğu İslâm dininin insanları teşvik ettiği yüce ahlâk umdelerinden bazılarıdır. O, hayatı boyunca bu değerlere sahip çıkarak, bütün yaşantısı, sözleri ve yazılarıyla, insanları bir ahlâk medeniyeti olan İslâm’a davet etmiştir.

KAYNAKÇA

- Algar, Hamid, “Mektûbât”, *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 11-12.
 Kayaoğlu, İsmet, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Konya 2002.
 Kurtuluş, Rıza, “Mektup/Fars Edebiyatı”, *DİA*, XXIX, 16-17.
 Mevlânâ Celâleddîn, *Mektûbât*, nşr. M. F. Nafiz Uzluk, İstanbul 1937.
 -----, *Mektuplar*, çev. ve haz. Abdülbâki Gölpinarlı, İstanbul 1963.
 -----, *Mektûbât’tan Seçmeler*, haz. Erol Ertürk, Konya 2007.
 -----, *Fîhi Mâ Fih ve Mecâlis-i Seb’a’dan Seçmeler*, haz. Abdülbâki Gölpinarlı, İstanbul 1972.
 Okay, M. Orhan, “Mektup/Türk Edebiyatı”, *DİA*, XXIX, 17-18.
 Önder, Mehmet, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, Ankara 1986.
 Öngören, Reşat, “Mektup/Tasavvuf”, *DİA*, XXIX, 21-23.
 -----, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, *DİA*, XXIX, 441-447.
 Öztürk, Mürsel, “Mevlânâ’nın Mektupları”, *1. Millî Mevlânâ Kongresi*, 3-5 Mayıs Konya, Selçuk Ü. Yay., Konya 1986, Tebliğler s. 83-92.
 Yaltkaya, M. Şerefeddin, “Tahlil ve Tenkitler”, *Türkiyat Mecmuası*, VI, 323-345 (1939)